

Jul i Nord-Odal

2004

Innhold

Nord-Odal i tekst og bilder gjennom 100 år	4
Sigurd Hoel og hans familie.....	5
Fra Størjen til et liv i Canadas skoger	12
Knapperholen spiller opp til dans.....	16
Jernbaneplaner i Nord-Odal	21
Illegal virksomhet på Trautskogen	25
Kølsvart småøbbør med myrsmak	32
Knapper-sang	36
Septembersøndag	37
Idrettshistorie fra Mo	41
Alf Prøysen 90 år	44
Rautopp og ulven	46
Tordenværet som rystet Nord-Odal	49
«Sjølisproget»	54
Knapper skole i 1944	56
«Jul»	57

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF.

Sats og layout: Gunnar Nygård.

Trykk: Flisa Trykkeri.

Forsideillustrasjon: Jon Utheim.

I redaksjonen: Steinar Bjørnstad, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,
Irene Sween, Ola Tangen, Ingegerd Tronbøl og Asgeir Østli.

Nord-Odal i tekst og bilder gjennom 100 år

I forbindelse med 100-årsjubileet for unionsoppløsningen arbeider redaksjonen i «Jul i Nord-Odal» med ei bok som skal gjenspeile utviklingen i bygda gjennom 100 år – fra 1905 til 2005.

Vi tar sikte på å presentere store og små begivenheter år for år, i tekst og bilder. Ut fra den interessen vi har sett for «Jul i Nord-Odal» gjennom 14 år, har vi stor tro på at nordodølinger «hjemme og ute» vil kjøpe boka.

Boka er planlagt utgitt i forbindelse med jubileumsmarkeringen 7. juni neste år. Overskuddet av salget vil i sin helhet gå til det videre arbeidet med oppdateringen av bygdebøkene.

Vi har knyttet til oss flere interesserte og entusiastiske personer som skal hjelpe oss med å hente inn stoff rundt omkring i bygda. Ikke minst er det viktig å registrere og ta vare på gamle bilder, også de som er tatt før 1905. Vi vil skanne både de bildene vi får låne ute på bygda og bilder i samlingene som disponeres av Nord-Odal kommune. Dette arbeidet skjer i nært samarbeid med biblioteket. Vi håper og tror at det nye, digitale bildearkivet vil bli til stor nytte og glede for innbyggerne i generasjoner framover.

Redaksjonen er interessert i å låne bilder, avisartikler, gamle foreningsprotokoller og andre opplysninger som omhandler store og små begivenheter i bygda. Vi tror det ligger mange «skatter» på loft og i kommodeskuffer rundt om i bygda.

De som ønsker å bidra, kan ta kontakt med redaksjonen, består av Irene Sween, Ingegerd Tronbøl, Hans Haagenrud, Ola Tangen, Bengt Ringvold, Steinar Bjørnstad og Asgeir Østli.

Det er også mulig å kontakte en av innsamlerne: John Bergsødegård, Knut Nygård, Hans Fredrik Haug, Thor Hagen, Hans Ludvig Fredheim, Ragnar Krogsrud, Arne Sween, Ragnar Grinden, Per Fløtten, Henry Nybakk, Thor Skogbakken og Karl Halvor Haukerud.

Sigurd Hoel og hans familie

Mitt første møte med Sigurd Hoel var under krigen høsten 1942. Jeg kom som ung student fra Trondheim for å være huslærer for Tom Haug i Monsstua på Haug.

Toms kusine i Trondheim var min venninne på gymnaset der. På Haug hadde Ada og Sigurd Hoel bodd siden begynnelsen av krigen. Det var for utrygt for dem å bli boende i villaen på Smestad i Oslo, for Sigurd hadde jo i mange år skrevet og talt og advart mot nazismen. Her i denne føderåds-bygningen hadde forresten Johan Borgen med familie bodd før ham, og på nabogården bodde Nils Lie.

Ada og Sigurd var først kommet til Heer til Sigurds søster Gudrun. Sigurd likte å tegne og male, og fra den tiden han holdt til på Heer, har vi et maleri han laget av gamlebygningen her. Da satt han i hagen på baksiden av huset og malte, mens han hadde full oversikt over gardsveien opp fra hovedveien og kunne se om det kom «ubudne gjester» til gards. I så fall kunne han trekke seg tilbake og forsvinne inn i skogen og dra opp til Sandssetra. Da oppholdet utenfor Oslo viste seg å måtte bli mer permanent, leide de seg bolig i Monsstua og flyttet dit.

Et av rommene i føderådsbygningen var holdt av til skolestue for

meg og mine elever, så jeg støtte jo stadig på Sigurd og Ada. Sigurd var alltid høflig og vennlig, smilende og hyggelig, og Ada var et sprudlende menneske. Sigurd var onkel til Liv og Oddveig Breiby på Framnes og Elise Sollund fra Oslo som bodde hos sin tante Gudrun på Heer under krigen, og Ada og Sigurd sørget for at jeg ble kjent med disse jentene og også med Håkon som flere år senere skulle bli min ektemann.

Sigurd var ofte inne i Oslo og ordnet med saker og ting, og etter hvert ble det også utrygt å bli værende i Odalen... Her hadde han skrevet på romanen Arvestålet og fått den utgitt i 1941, og var nå i full gang med fortsettelsen som i sin tid skulle bli Trollringen. Da de i 1943 fikk beskjed om å komme seg over til Sverige, fikk Håkon ansvar for disse papirene. De ble lagt i store Norgesglass og gravd ned i hamninga på Heer, og kunne uskadet graves opp igjen etter krigen. Men det skulle gå mange år før Sigurd tok opp igjen arbeidet med denne romanen. Trollringen ble utgitt i 1958, to år før han døde, så det er 17 år mellom utgivelsene av Arvestålet og Trollringen.

Carl Monthei Haug og Einar Krogsrud på Bruvoll var flyktningsløser, men det var ikke deres rute Ada og Sigurd brukte. De rodde en mørk oktober natt over Iddefjorden og kom trygt fram til Stockholm.

Av Liv Heier

Jeg nevnte at Sigurd var en ivrig hobbymaler, og vi har mange tegninger og malerier fra hans hånd. Arne Durban sier i en artikkel om Sigurd Hoel nokså spydig at han også prøvde seg som kunstmaler. Sannheten er vel at for Sigurd var malingen en avslappende hobby, og det var det faktisk for en del forfattere. En gang i 50 årene var det en utstilling i Oslo med malerier laget av kjente forfattere. Der var både Ibsen, Strindberg og Sigurd Hoel representert.

Så møtte jeg Sigurd og Ada igjen 8 år senere da jeg flyttet inn på Heer, og fikk oppleve ham fra familiens side de siste årene av hans liv. Han var en sjarmerende mann med humoristisk sans og glimt i øyet. Tenk bare på hans selvportrett som han laget som underskrift på takkekortene etter sin 60 årsdag! Han var omsorgsfull overfor sin familie, sendte hilsener ved alle anledninger, og alle søsknene fikk

jo hans bøker med dedikasjon etter hvert som de kom ut.

Det var ikke så ofte han kunne komme på besøk. Han var en travelt opptatt mann. I tillegg til sitt forfatter-skap hadde han en krevende stilling som litterær konsulent i Gyldendal Norsk Forlag, og var ofte ute på reiser. Jeg husker spesielt besøket i 1953 da broren Olav fylte 75 år, og det siste besøket på Heer i 1959. Han kom gjerne om sommeren. Da ferierte søstrene Magnhild og Signy her, og så kom Dagny fra Framnes og Aasta fra Feiring og samlet seg rundt Gudruns kaffebord på Heer, der den elskede lillebroren deres var midtpunktet. Sigurd og Ada kom gjerne sammen på besøk til Odalen, også etter at de var skilt, for de var fortsatt gode venner.

Sigurd var gift to ganger. Første ekteskap ble inngått i 1926 med Caroline Schweigaard Nicolaisen. Hun ble bare kalt Nic, og ble senere kjent

Kaffeselskap i midtkammerset på Heer 4. juni 1959. F.v. Dagny, Signy, Sigurd og Aasta. Bak: Gudrun og Hans Heier.

under navnet Nic Waal og drev Nic Waals klinikk i Oslo. Da de gikk fra hverandre, ble Sigurd i 1936 gift med Ada Ivan som var sekretær hos forlagsdirektør Harald Grieg i Gyldendal.

Mellom søstrene ble det ofte snakket om novellene i «Veien til verdens ende» og «Prinsessen på glassberget». De likte dårlig at disse fortellingene ble omtalt som Sigurd Hoels selvbiografi eller Sigurd Hoels barndomsminner. De kunne jo slett ikke kjenne igjen sine foreldre og barndomshjemmet i disse historiene. Jeg kan forstå at folk kan ha denne forestillingen, for det er så levende fortalt at det føles selvopplevd, og vi kjenner igjen omgivelsene på Sagstua. Disse novellene hadde opprinnelig stått på trykk i ukeblader og julehefter, og Sigurd brukte flere år på å omarbeide dem og tilpasse dem slik at de kunne gå inn i en helhet og bli utgitt i bokform. Da måtte novellene ha den samme rammen rundt seg, og personnavnene måtte være de samme.

I disse fortellingene lar han opplevelser og erfaringer bli sett gjennom øynene til den lille gutten Anders, uten at denne gutten nødvendigvis må være Sigurd selv. Vi husker den spesielle historien om lille Anders som i beste mening ville lage utskjæringer med sin lille kniv i farens skrivebord for at det skulle bli like fint som skapet kameraten hans skrøt av at de hadde hjemme hos ham. Vi vet jo hvordan det gikk, og han ble hardt straffet. Sigurds søster Aasta spurte ham en gang direkte hvor han hadde denne historien fra, og han kunne da fortelle henne at det var en venn av ham fra Vestlandet som hadde betrodd ham

denne opplevelsen fra sin barndom. Men dette kunne han ikke gå ut med offentlig, for han var alltid nøye med å kamuflere sine personer. Han sa også at han aldri ville utlevere sine foreldre eller sin familie.

Jeg vet søstrene hans var nokså oppbrakte da Arne Stais biografi kom ut i 1955. Stai innleder med å bruke deler av «Veien til verdens ende», der han ganske freidig har byttet ut navnet Anders og satt inn navnet Sigurd i stedet. Dessuten hadde han et forord som ikke stemte. Jeg husker det ble snakket om dette en gang Sigurd var på besøk, og søstrene mente han

Liv Heier foran huset i Monsstua, Haug, hvor Sigurd Hoel og kona Ada bodde i omkring tre år under krigen. Liv Heier var privatlærer for en av sønnene på Haug, og skolestua var til venstre i første etasje. Resten av huset disponerte Hoel.

---

måtte ta til motmæle overfor Stai. Men Sigurd sa han ville ikke bry seg med å vekke mer oppmerksomhet rundt Stai og boken hans. Og han hadde protestert i en konsulentuttalelse, uten at Stai tok dette til følge.

Men på den annen side er det jo klart at at novellene er en blanding av Sigurds egne opplevelser og andre opplevelser han har vært vitne til eller hørt om slik som den historien fra Vestlandet.

Sigurds lillesøster Aasta Bjørnstad levde helt til 1976, og jeg har notater fra et båndopptak med henne. Hun kjente igjen fortellingen om da hun og broren lekte sisten mellom epletrærne i hagen for at det skulle bli nedfallsfrukt som de fikk lov til å plukke. Den novellen heter «Livets tre og Kunnskapens tre» og står i «Prinsessen på glassberget». Det var Sigurd som hadde satt disse navnene på trærne. Hagen var i sin tid anlagt av en gartner. Det gikk en grusgang inn i hagen og rundt en plen med blomsterbed i midten. Her var rosenbusker og syrinbusker, og nederst i hagen var moren Elises grønnsakhage. Mot hovedveien som gikk sydover gjennom tunet, var det en tett granhekk, og rundt hagen var det et gjerde av høye, runde stokker. Midt på lekeplassen sto flaggstangen. Det kunne være interessant å få rekonstruert denne hagen til en museumshage! Mellom hagegjerdet og huset gikk kjøreveien ned til Tangen og til stranda.

Sigurds søster Signy har skrevet en lang beretning der hun forteller om foreldrene og barndomshjemmet slik hun opplevde det. Det hviler et romantisk skjær over forholdet mellom

foreldrene Elise og Lars Anton. Lars Anton Hoel var fra Kråkstad i Østfold og kom som nyutdannet lærer til Sagstua for å være vikar der da lærer Søren Nielsen ble syk og siden døde. I lærerfamilien Nielsen var det 6 barn i alderen 18 år ned til 3 år. Lars Anton hadde nok fått et godt øye til den 18 år gamle lærerdatteren Elise, for da stillingen siden ble utlyst, søkte han og fikk den og kom tilbake til Odalen og sin kjære Elise. Etter noen år giftet de seg og fikk et langt og lykkelig ekteskap. De fikk ti barn, tre sønner og sju døtre. Den eldste var Olav, og Sigurd var nest yngst av de ni barna som vokste opp. Elise og Lars Anton hadde en stor omgangskrets, og hjemmet på Sagstua var liberalt, åpent og gjestfritt. Det lå midt i allfarveien og var et livlig sted. Det nye skolehuset som ble bygget i 1886, hadde to klasserom og lærerinneleilighet, og klasserommene ble mye brukt til møtevirksomhet. Det gamle klasserommet i lærerhuset var nå delt av til stue og postkontor. Nordre Odalen poståpneri var bygdas eneste postkontor. Det var moren Elise som tok seg av postarbeidet, og det kunne bli lange dager uten faste åpningstider, men Elise var alltid blid og vennlig og hjelpsom. Folkebok-samlingen var også her. Det var utlån en dag i uka, og det kostet 25 øre pr år å låne bøker. Det var de eldste Hoel-jentene som tok seg av dette. Gårdsbruket hadde husdyr av alle slag, og Hoel-barna måtte være med og hjelpe til, men de var gode venner og hadde mye moro sammen... Elise var også opptatt av foreningsarbeid og var med i Kvindestemmeretts-foreningen i bygda.

Lars Anton Hoel kom utenfra og var en fremmed, men han fikk etter hvert stor anseelse i bygda, og da han gikk av som lærer etter 46 år på Sagstua skole, ble han tildelt Borgerdådsmedaljen i sølv for sitt samfunnsnyttige arbeid. De flyttet ned til Framnes, deres eget hus nærmere sjøen, og tok postkontoret med seg. Allerede året etter i 1920 døde Lars Anton, men Elise levde helt til 1930.

Foruten å være lærer og klokker og en dyktig gårdbruker, var Lars Anton i en årrekke formann i fattigstyret, og både Elise og han hadde et varmt hjerte for dem som var i vanskeligheter.

Lars Anton var også politisk interessert, og var en tid formann i Venstrelaget i Nord-Odal. Han ble etter hvert med i skolestyre, bankstyre og herredsstyre, og var også en tid ordfører. Han var med og stiftet Sand Ungdomslag, og i 1900 var han med og stiftet ungdomsforbundet Varden og var den første formannen der. Han tok gjerne skoleelevene med ut på tur. I samarbeid med foreldre som hadde hest og vogn, dro de i langvogn rundt Råsen og besøkte de andre skolene, og fikk også se tømmersett i Brattfossen. Han var den første læreren som begynte med å holde juletefest på skolen. Og når det sto håndarbeid og sløyd på timeplanen, byttet gjerne han og lærerinna elever seg imellom, slik at jentene fikk lære seg å håndtere et redskap, og guttene fikk lære å bruke nål og tråd. Så han var så absolutt forut for sin tid!

Sigurds søster Dagny skriver i et brev til sin datter Oddveig om Sigurd at han var en ensom, men lyttende sjel. Ensom fordi han som treåring hadde

et komplisert brudd i en arm og var flere ganger inne på Rikshospitalet i Kristiania. Uhellet skjedde da han en kald vinterdag gled på det nyvaskete gulvet i gangen. Armen måtte skånes i mange år, så han var mest tilskuer til de andre barnas lek. Han var derfor mye sammen med søstrene sine, og da kunne det hende han ble så ivrig når han skulle fortelle hva de hadde vært med på, at han sa: «Vi småjenten...». Og en gang lensmannsskyssen kom over garden, neide jo søstrene hans dypt, og da neide han også! For dette ertet jo søstrene ham, i all vennskapelighet, får vi tro.

Men faren fikk all grunn til å være stolt over sin yngste sønn. Vi har jo hørt om bispevisitasen i Sand kirke høsten etter han var konfirmert. Da gikk han på middelskolekurs i Mo, men fikk bud om å komme hjem til gudstjenesten på søndag og stille opp til overhøring av biskop Hille sammen med sitt konfirmantkull. Overhøringen utviklet seg etter hvert til å bli en samtale mellom biskopen og Sigurd, og til avslutning la biskopen sin hånd på Sigurds hode og velsignet ham og spådde ham en stor framtid i Den norske kirke!

Da Sigurd var smågutt, hadde han ennå alle de sju søstrene rundt seg. Men da han nærmet seg konfirmasjonsalderen, var de fleste søstrene flyttet ut, til utdanning på folkehøgskole og lærerskole eller allerede i jobb, men han hadde et nært forhold til dem gjennom hele livet.

Etter middelskolekurset i Mo, dro Sigurd sammen med tre kamerater til Kristiania for å ta middelskoleeksamen på ett år og gå opp som privatist i

alle fag. Det var leid rom for dem i en leilighet i byen, og det var søstren Helga som stelte for dem og så etter dem. Sigurd gjorde det godt til eksamen og fikk både M'er og én S, men i norsk muntlig fikk han bare T, og det var urettferdig, for han hadde svart rett på alle spørsmål. Sensor innrømmet det, men begrunnet avgjørelsen med: «Han gjorde intet glimrende inntrykk». Så slik var det å være odøling i hovedstaden. Som en reaksjon på dette, meldte Sigurd seg senere inn i Studentmållaget. Men vi vet jo at de siste årene i sitt liv var han selv formann i Riksmålsforbundet.

Etter middelskoleeksamen gikk Sigurd på et privat toårig gymnas og tok eksamen som preceterist på reallinjen. Så begynte de lange studieårene der han samtidig underviste elever i matematikk og førte dem helt fram til eksamen artium. De søstrene som var lærerinner i Oslo-området stilte alltid opp for ham og tok vare på tingene hans når han var på reise

eller skulle bytte hybel. Etter hvert mistet han lysten på tanken om å skulle bli sittende bak et kateter hele livet, og da han i 1918 vant den store nordiske novellekonkurransen, tok livet en annen retning, og det ble en litterær løpebane i stedet.

Som nevnt hadde Sigurd et nært forhold til sine søstre, og etter han ble voksen fikk han også et nært forhold til sin 12 år eldre bror Olav. De hadde en omfattende korrespondanse, så Olav er nok kilden til mange opplysninger om hvordan forholdene i et bygdesamfunn kunne være i eldre tider.

Samtidsromanene som Sigurd skrev, var kanskje for moderne for folk flest i Odalen da de kom ut, og jeg vet det såret Gudrun når folk kom med slengbemerkinger. «Syndere i sommersol» var det nok mange som leste, for det ble jo så mye oppstuss rundt den. Ellers var det vel helst med Arvestålet og Trollringen at folk i Odalen fikk øynene opp for hans forfatterskap.

Til slutt vil jeg si noen ord om Gerd Brændstrup, Sigurd Hoels datter som i 1919 ble bortadoptert i Danmark. Hun er juristutdannet og bor i København. Hun var her på 100 årsjubileet i 1990, og har nå god kontakt med sine norske slektninger. Hennes mor var en svensk sykepleierske, og da hun ble gravid, dro hun til Danmark og fødte barnet der. Det var ikke uvanlig å ordne seg på den måten. Dette var flere år før Sigurd ble gift første gang. Han hadde da vunnet en novelle-konkurransen og mottatt en premie på 3000 kr., så han kunne hjelpe henne økonomisk. Hun emigrerte så til Kanada, og som voksen fikk Gerd kontakt med sin biologiske

Sigurd Hoel.

mor, og fikk opplysninger om sin far. Og far og datter fikk noen år sammen før han døde. De brevvekslet, og han besøkte henne i Danmark. Sigurd hadde jo ingen barn ellers. Ekteskapet med Nic var barnløst, og Ada og Sigurds sønn Erik døde som ganske liten. Brevene fra Sigurd kunne Gerd legge fram i skifteretten og bli tilkjent rettighetene til hans forfatterskap.

Sigurd Hoels byste på gravstedet i Æreslunden på Vår Frelasers Gravlund.

Sigurd Hoel døde 14 okt. 1960, to måneder før han skulle ha fylt 70 år. Han ble bisatt fra Det nye krematorium i Oslo. Seks yngre forfattere sto æresvakt ved båren, og biskop Kristian Schjelderup forrettet.

Formannskapet i Oslo hedret Sigurd Hoel med å tildele ham gravplass i Æreslunden på Vår Frelasers gravlund. Æreslunden var blitt opprettet i 1904 og var i bruk til 1984. I alt 39 personer har fått sitt siste hvilested her, kjente komponister, kunstmalere, skuespillere, forfattere og også politikere.

I september 1962 var det en høytidelighet ved Sigurd Hoels grav da hans byste laget av billedkunstneren Anne Raknes, ble avduket. Den norske Studentersangforening deltok, og Arnulf Øverlands tale ble lest opp. Øverland var syk og kunne ikke selv være til stede... Den samme bysten står også på Sigurd Hoel-museet på Sagstua. Er du i Oslo, kan du ta en tur opp gjennom Akersgaten og Ullevålsveien til Vår Frelasers gravlund og rusle omkring inne på Æreslunden. Sigurd Hoels grav er lett kjennelig med hans byste på en høy sokkel like ved gangveien. Her kan du føle historiens sus mellom minnesmerker over kjente kvinner og menn, helt fra Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson fram til Sigurd Hoel, Arnulf Øverland og Alf Prøysen.

Fra Størjen til et liv i Canadas skoger

Våren 2003 realiserte Halvard Brynjulvsrud og Øyvind Krogsrud en felles drøm de hadde gått med i mange tiår. I Prince George i British Columbia bodde en felles fetter som de ikke hadde sett på 50 år, Thor Krogsrud. De vokste alle opp i Størjebygda, og hadde mange gode minner fra guttedagene, fra skibakker og skogsturer. Endelig skulle de få møte Thor i det som for lengst var blitt hans nye fedreland, Canada.

Da Thor forlot Størjen i mai 1954, var han 26 år. Han ville prøve lykken i Nord Amerika. Han lærte seg litt engelsk ved hjelp av et kurs på plater, som ble spilt av på en tutgrammefon. Men da reisen over havet var tilbakelagt med Den Norske Amerikalinje, og han gikk i land i Halifax i Quebec, hadde han lite utbytte av språkkurset, for her snakket folk fransk. Så Thor stoppet ikke lenge i Halifax. Han satte seg på toget og krysset hele det kanadiske kontinentet til Vancouver Island. Der fant han seg en hybel og gikk rundt og forhørte seg om arbeid. Det ble noen småjobber før han ble ansatt på et sagbruk. Her spikket Thor fliser til takteking i noen måneder før han la ferden nordover i British Columbia. I Prince George var det

arbeid å få som tømmerhogger, et yrke Thor var godt kjent med fra arbeid i skogen heime i Størjen.

Her, på Prince George Airport, var det vi landet i april 2003. Øyeblikket var kommet da vi skulle se igjen denne fetteren, som vi mintes slik han var i tjueårene. Middels høg med kraftig hårlugg, en senesterk og spenstig friluftts- og skoggangsmann. I ankomsthallen stod Thor og ventet på oss. Vi kjente ham igjen umiddelbart. Thor var 75 år nå, men å se til, ikke store forandringer fra nærmere 50 år tilbake. Gjensynsgleden var enorm, og vi hadde mye å snakke om. I Størjebygda hadde mye forandret seg fra først på 1950-tallet. Thor spurte og spurte, og vi merket ikke kjøretiden vi brukte fra flyplassen til huset og eiendommen i skogen utenfor Prince George.

Thors møte med Prince George i 1954, var et møte med en småby med tre lyskryss og om lag 3000 innbyggere. I dag har byen 70 000 innbyggere og trafikken reguleres med mer enn hundre lyskryss. Thor kjøpte etter en del år en skogeiendom på 320 acres (1300 mål) utenfor Prince George. Her bygde han seg hus. Fortsatt er det ingen andre synlige villaer å se fra huset. I denne skogen tok han seg ut noen tømmerdrifter før han i 1972 solgte skogen. Thor hadde fremdeles traktoren han kjørte fram tømmeret med. Det var en Internati-

---

Av Øyvind Krogsrud

Thor felte digre trær. Tre mann nådde ikke rundt stammen med armene.

onal beltegående maskin med skjær foran og tømmervinsj bak. Med denne bygde han også veg for tømmerbiler gjennom skogen. Vegene er nesten gjengrodd og brukes om vinteren av snøscooterkjørere og om sommeren til hesteridning. Thor holdt igjen 80 mål, og han har stor skogstomt rundt huset. Der så vi spor i snøen etter elg og hare, og på husveggen under kjøkkenvinduet var det skrapemerker fra klørne til svartbjørn.

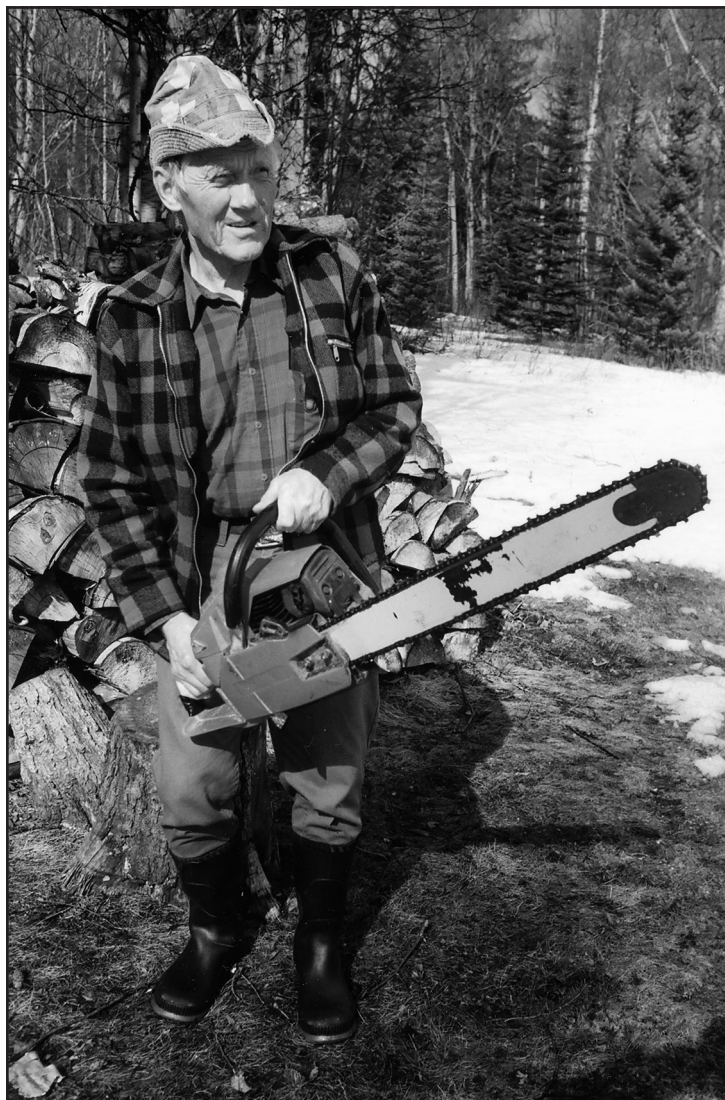
Byen Prince George vokser seg stadig nærmere Thors eiendom der han har bodd i mer enn 30 år. Noen hundre meter lenger nede går en hovedveg med fire kjørebaneler, og fem kilometer unna ligger et kjempetortt supermarked der en stor del av varene er merket med «Made in

China». Kommunen ville i sin tid at vegen opp til Thors eiendom skulle hete *Thors road*. Etter Thors ønske ble navnet *Sabrina road*, oppkalt etter en nabohund som trofast fulgte Thor på hans faste turer i skogen hver dag.

Vi bodde hos Thor i ti dager, og nesten hver dag la vi ut på lange skiturer i Thors «rike». Han hadde i tidligere år hogd tømmer i turområdet, og vi fulgte ofte etter gjengrodde veger etter tømmertransport. Thor viste oss tomter etter anleggsbrakker og sagbruk. Alt ble flyttet videre når hogsten var ferdig. Men svære flishauger lå igjen. De ruvet høgt over tretoppene. Ellers gikk vi etter myrdrag og sjøer. Vi så hytter og damanlegg bygd av bever. På store områder var barskogen gul etter å ha

stått under vatn der beveren hadde vært byggmester. Thor mente beveren, Canadas nasjonalsymbol, rotet fælt til i naturen. Thor hadde faste rasteplasser med stort vedlager, og hver dag hadde vi kaffevarme. Han viste oss stubber etter hogst som var tre til fire fot i diameter. Trærne hadde

vært opp til 100 fot høge, men vanligst målte trærne 18-30 tommer i diameter ved rota, og de var 20-30 meter høge. Motorsagene veide fra 15-30 kg, og de ble betjent av to menn, en motormann og en som styrte sverdet på andre sida av treet. Kvisting ble gjort med øks som hadde tre fot lang skaft. De

Thor med motorsaga han nå bruker til vedhogst, atskillig større enn de norske.

gikk på stammen og kvistet over og på sidene. Trærne ble vinsjet ut i full lengde mens kvisten på undersida av stammen satt på.

På en camp bodde det seks til sju mann sammen på rommet. De møtte til frokost kl 06.00. De som hadde ansvar for motorisert kjøretøy spiste allerede fra kl 04.00. Det var 10 timers arbeidsdag. Når Thor skulle heim til helga, hadde han noen timers kjøring med sin dieseldrevne pick-up. I kulde ned til minus førti grader Celsius kunne det være vanskelig å få starte bilen. Da helte Thor på diesel i noe flis eller ei utslitt skjorte og fyrte opp under bunnpanna på motoren. På søndag reiste Thor tilbake og kom fram til campen midt på natta.

Thor lå alltid først i skisporet. Han lente seg på stavene og ventet på oss som ble liggende etter.

Hogstmaskiner tok etter hvert over arbeidet for hoggerne, og Thor måtte slutte i skogen etter å ha arbeidet som tømmerhogger i 37 år. Han var da 62 år og måtte leve av oppsparte midler til han fikk pensjon 65 år gammel. Thor lever et regelmessig liv og er opptatt av mosjon og et sunt kosthold. Middag ble det laget hver dag, mye potet og gulrot, litt kjøtt og fisk to ganger i uka. Etter middagen tilbrakte vi kveldene med kortspill og «husker du»- samtaler. Han hadde et moderne utstyrt hus på alle måter og foretrakk å gjøre skoene godt rene ute framfor å måtte vaske inne. Etter størstilt rydding før vi kom, var det litt problematisk å finne igjen det vi skulle låne av klær og ryggsekker til turene våre. Men med ski og sko gikk det greitt, for det stod 14 par ski inne i stua. Like mange ski og en kano hadde han i kjelleren.

Thor fortalte om nordmenn som hadde levd der en tid og reist igjen. Leif Ruud, en størjebygding, hadde vært der noen år, men han dro igjen, Hans Skinstad fra Gardvik og Sturla Roe fra Slåstadseter. Under slike samtaler måtte Thor stoppe opp. Han var beveget. Det tok litt tid før vi kunne gå videre. Slik var også avskjeden på flyplassen. Vi måtte jo også bare reise. Tilbake i stua hadde i alle fall Thor «Jul i Nord Odal». De lå der på stuebordet, alle årgangene, sendt ham av Ola Kolstad i Gardvik.

Knapperholen spiller opp til dans

En vinterdag i 1954 falt Arne Knapperholen i Kampbakken på Sand og pådro seg et stygt leggbeinsbrudd. Den gangen var behandlingen av beinbrudd mye annerledes enn i dag. Da var det å holde seg i ro inne til beinet hadde grodd. Tida ble lang for Arne, og han maste og maste på foreldrene om at han ønsket seg et trekkspill. Ønsket ble imøtekommet, og han fikk et lite knappspill merket Lapaloma av italiensk fabrikat.

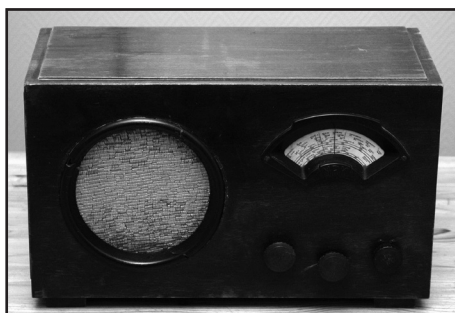
Arne hadde ingen til å lære seg å spille trekkspill, men han fikk etter hvert frem noen toner ved hjelp av sitt gehør.

Denne vinteren ble brannstasjonen bygget på Sand, og der jobbet en mann med navn Amund Myren som kunne spille trekkspill. I matpausa var Amund på besøk hos Arne og spilte på trekkspillet hans. Dette hadde sin betydning for unggutten på 13 år. Da gipsen var bort etter noen måneder kunne Arne spille flere Stordal & Engerdal-melodier, som var populære den gangen.

Første gang han spilte til dans var i 1957 på Knekkerud. Sjøførene på Odalsruta hadde fest og ønsket å svinge seg litt. Arne på trekkspill og Erling Gruben med gitar spilte

Arne og Erling øver til sjåførfesten på Knekkerud i 1957.

Folkemottaker og forsterker...

til dans, – det var Arnes debut som dansemusiker. Arne husker ikke hvor stort honoraret var for denne jobben, men han husker forsterkeren de benyttet den gangen. Det var en vanlig folkemottaker. Den ble delt i to, som var lite populært hos pappa Karstein. Problemet var bare at utpå kvelden kom kortbølgen inn på radioen slik

---

Av Steinar Bjørnstad

Knapperholens kvintett: F.v. Arne Knapperholen, Trond Solløst, Olav Bunes, Hans Albert Hagen og Egil Myrdal.

at russisk radio ble «kringkastet» ut til festdeltakerne på Knekkerud.

Neste spillejobb ble på Vonheim. Arne ble engasjert av «Far Vonheim», Einar Smedheim.

Alfred Håkenrud skulle egentlig spille, men han var blitt syk slik at det måtte skaffes en stedfortreder. Arne fikk med seg Erling Gruben og Egil Myrdal på denne spillejobben.

Det ble spilt Thore Skogmann-låter og swing. Det var ny dansemusikk for mange den gangen og det var tydelig at publikum likte musikken.

Etter dette ble Knapperholen kvartett stiftet bestående av Trond Solløst, Egil Myrdal, Hans Albert Hagen og Arne. Trond Solløst hadde en Gibson Junior gitar som veide 8 kg. Trond var

ikke konfirmert enda på denne tiden, men han reiste likevel rundt og spilte til dans. Hvor var barnevernet den gangen?

Knapperholens kvartett ble etter hvert så etterspurt i Glåmdalsdistriktet at de ofte spilte til dans både på lørdag og søndag.

Orkesterbilen de kjørte omkring med var bilen til Arnes far, Karstein. Bilen ble kalt «Gåsa» og var en 1937 modell Opel Olympia med plass til fire personer. Det ble ikke så mye plass til overs da fire personer pluss instrumentene var plassert i bilen. Kontrabassen til Hans Albert Hagen ble plassert på taket. På et spilleroppdrag under transport til Trudvang ble nok denne festet for dårlig slik

at den ble skadet og delt i to under transporten. Neste dag var Halvard Lerdalen behjelpelig med å reparere og lime sammen kontrabassen igjen til glede for både Hans Albert og orkesteret.

Knapperholens kvartett ble utvidet til kvintett. Olav Bunes på trompet ble det nye orkestermedlemmet. Det gjorde at det ble enda trangere i «Gåsa». Under en kjøretur fikk ett av medlemmene (Olav Bunes) «sinus-trekk», noe som forårsaket full stopp og alle måtte ut av bilen til «strekken» var over.

Etter hvert som de ble mer kjente og populære, ble de selvfølgelig litt jålete. «Gåsa» dugde ikke lenger som orkesterbil. Olaf Tangens meget standsmessige doning av en Chevrolet ble den nye orkesterbilen. Ikke en gang Elvis kjørte mer standsmessig enn Knapperholens kvintett.

Olaf Tangen måtte være en tålmodig mann. De reiste fra Sand ved 17-tida om ettermiddagen og var ikke hjemme igjen før klokka fire om natta.

Rolf Legrem var impresario for

orkesteret. Han tok 15% av honoraret. Arne husker ikke hvor mye de fikk for spillerjobbene, men han husker at det var ei god «attåttnæring».

Knapperholens med Myrdal som førstefiolinist «satt» i orkestergrava under Odalsmarken i fem år. Odalsmarken på Skarnes var den gangen et meget stort arrangement her i distriktet. Arrangementet gikk over to helger og samlet flere tusen publikummere.

Orkestermedlemmene i Knapperholen trivdes godt i hverandres selskap og de hadde et fint arbeidsmiljø. De ble en sammensveiset gjeng som også hadde omgang utenom spillejobbene. Samtlige var seriøse til spillejobben og alle var måteholdne med alkohol. Som kjent kan dette være et belastende yrke.

På 60-tallet kunne det være slåsskamper på dansefestene. Arne husker en gang i Vallset at det ble så ille at arrangøren anmodet om stans i musikken. Om det var for mye alkohol blant publikum eller om musikken «swingte» vel mye, forteller ikke historien noe om. Det ble i hvertfall

Stadsmessig orkesterbil: Olaf Tangens Chevrolet.

Den store susen over
KOLSTADPARKEN

fortsetter lørdag den 23. august

Opptreden av GERD og OTTO og SPILLOPPEN –
ALF BLYVERKET

Dansemusikk av Knapperholens kvartett.

Entré kr. 4.00.

**Søndag 24. august fortsetter vi dansen til musikk av
Knapperholens kvartett.**

Entré kr. 3.00.

Idrettslaget Mogutten.

Annonse fra 1958.

dansemusikk igjen etter at gemyttene hadde roet seg.

Det ble etter hvert mye spilling også utenfor glåmdalsdistriktet. Etter at Arne begynte å arbeide på Tandberg i Oslo i 1963 ble kvartetten noe splittet, men Arne fortsatte å spille «innafør» med noe nytt mannskap. I Oslo har de hatt spilleroppdrag på Chateau Neuf, Banken, Ingeniørenes Hus, Lærerinne-lagets hus, Holmenkollfesten for Østerdølenes lag m.m.

Knapperholen har også i 30 år hatt spillejobb på Svenkerud hotell i Nesbyen i Hallingdal i påsken. Dette har orkestermedlemmenes livsledsagere også nytt godt av i det de har fått hotellferie med full oppdekning.

Knapperholens var på TV i svart/

hvitt så tidlig som i 1968. NRK hadde den gangen et opplegg med Millie Small som gjestet Grønnerudslunden. Knapperholens spilte denne kvelden i Gildehallen i Malungen, og melodien som de fremførte på TV'n var «Han hadde seglat før om masten».

Arne har aldri lært seg ei note, han har kun spilt på gehør. Den som har lært ham mest musikk er nok Jørgen Rønnekleiv. Jørgen kunne mye musikk, dessuten var han flink til å lære bort, for det skal en sønn av en skolemester være. Får Arne forelagt seg en ny melodi som han skal spille er det første han spør om: «Er det noen som kan nynne melodien?» Hvis svaret er ja, er det ikke lenge før det er musikk til sangen.

Det har blitt mye musikk og mye reising med Arne slik at det har blitt fru Thoras oppdrag å ta seg av barneoppdragelsen. Arne har hatt spilleoppdrag i Østerrike, USA og Singapore. Disse oppdragene har vært i regi av Norsk Folkemusikk.

Den kanskje største opplevelsen Arne har hatt som musikanter var da han spilte direkte på amerikansk TV i Minneapolis. Han var utrolig nervøs foran denne opptredenen, men det gikk bra.

Knapperholens har gitt ut 4 LP'er med gammeldansemusikk. Arne har hele sitt liv vært spesielt glad i svenske trekkspillere og da spesielt Sven Olof Nilsson. Musikk har i grunnen blitt hele livet for Arne. I tillegg til å være musikanter har han drevet musikkforretning i Gunnerius-senteret i Storgata i Oslo i 25 år.

Som tidligere nevnt begynte han å spille på et lite Lapaloma italiensk trekkspill. Dette er selvfølgelig blitt skiftet ut flere ganger. Han svermer fortsatt for italiensk, og i dag har han et avansert Zerrozette B 26 trekkspill.

Arne underholder fortsatt med musikken sin. Sammen med flere gammeldansmusikere i Nord-Odal arrangerer de årlig en dansefest i Milepelen hvor overskuddet går uavkortet til Nord-Odal alders og sykehjem, nærmere bestemt til velferdstiltak på institusjonen. Arne har tre barnebarn, Tiril 8 år, Eskil 11 år og Didrik 12 som alle er musikalske. Tiril er nok den ivrigste, og hun er flink til å synge Prøysen. Det er en stor glede for Arne å medvirke under hennes opptredener. En kan vel si at ringen er sluttet, og at Arne var heldig med benbruddet vinteren 1954.

Planen om jernbanelinje Skarnes – Sand – Mo

I 1917 nedsatte Nord-Odal kommune en komite som sammen med Sør-Odal skulle vurdere muligheten for jernbanelinje fra Skarnes og fram til Mo. Det første møte fant sted i april måned samme år på Skarnes mellom de to Odalskommunene, og følgende forslag ble fremlagt:

Søndre og Nordre Odalens kommuner garanterer som distriktsbidrag til en bredsporet jernbane mellom Skarnes og Nordre Odalen med kr. 600.000.- samt fri grund til anlægget.

Amtsbidrag i størst mulig utstrækning søkes, og det resterende fordeles med 40 % som bidrag fra Søndre Odal og 60% fra Nordre Odal. Totalt vil hele anlæggsomkostningene for første byggetrinn fra Skarnes til Sand være kr. 1.800.000.- Den prosjekterte linja videre fra Sand til Mo vil koste kr. 661.000.- hvor Nord-Odal kommune vil bidra med kr. 220.000.-

I tida som fulgte ble det holdt flere forhandlingsmøter mellom de to odalskommunene, Kongsvinger og Solørbanens Tilsynskomite, samt Jernbaneverket. I mai 1918 ble planprosjektet ferdig utarbeidet og lagt fram for Jernbaneverket. I avisa Indlandsposten som utkom på Kongsvinger kan vi lese utdrag av prosjektet:

Fra Skarnes jernbanestasjon bygges en større bro med 3 spend a 75 meter over på vestsiden av Glomma. Her følger den en gunstig trasé forbi gardene Bakli, Borgen, Ivarsrud og til Vetterud som blir holdeplass etter 6,45 km. Under god stigning og kurveforhold fortsetter den forbi gardene Bækkevold, Sutterud, Helgedagsrud, Luker og til Bergerstuen. Her skal det være stasjon, nevnt med navn Svarøerud etter 11 km. Videre trasé til Saugnes og fram til Hannor, hvor det skal være holdeplass straks søndendenfor etter 13,95 km. Så langs Sandsjøen forbi Ilgod, Grønnerud, Næssel og Tangen til Sand hvor en mindre bro krydser over åa like nedenfor Præstegarden og opp til flaten hvor stasjonen skal ligge etter 19 km. fra Skarnes. Her skal det også være sporforbindelse ned til Raasen for opptaging av tømmer direkte på jernbanevogner.

Fra Sand skal sporet gå østlig mot Sandsbråten, Karlstad og Bækholt med oppstigning på 18,2 promille til Dammen som er et bestemmende og bindende punkt for linjens passage over åsryggen der danner dele mellom hovedsognet Nord-Odal og annekssoget Mo. Her fortsetter den under gunstige stigningsforhold og myrlent terreng til Granerud med stigning på 17 promille til Kloppmyren. Herfra noe nedover og over Fjeld-aaen i brospend på 15 meter, og svinger ovenom Fosheim, men indunder Smedholen hvor Fjeld stoppested er planlagt ved 26,2 km. Linjen faller nå nedover mot Storsjøen og krysser bygdevegen i undergang for

---

derpaa nedom Fjeld men ovenpå Fjeldstad. Så ned til det flate land frem til linjens endepunkt ved Mo kirke.

Tanken om videre forlengelse av jernbanen fra Mo over til Tangen på Hedmarken, for dermed å komme inn på hovedbanen, var også nevnt i planleggingen. Men primært for odølingene var jo selvsagt å få realisert planene om jernbanen fra Skarnes til Mo.

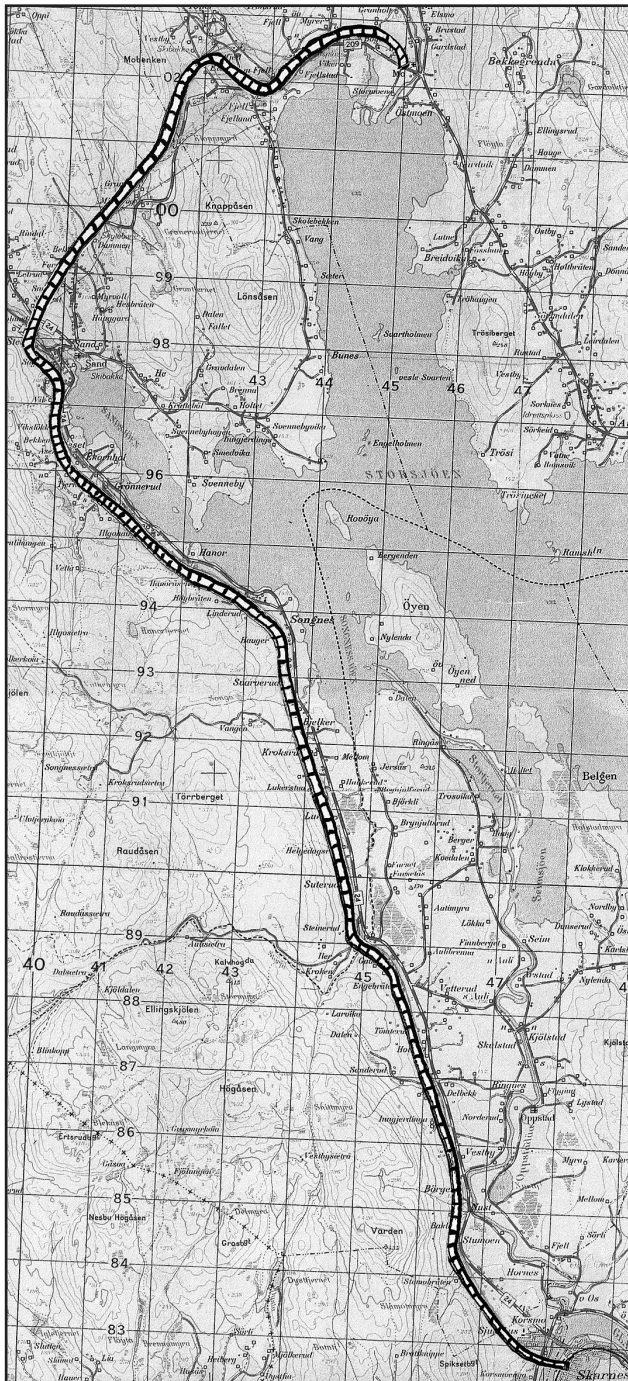
På Myrvold – som var naboeiendom til Mo kirke bodde «altnuligmannen» I. K. Ous. Han var lærer, klokker, bank-sjef, poståpner og en slags «jurist for

heile bygda» som det står i bygdeboka. Han satte opp nåværende bygning i 1913, og var muligens forutseende, for huset skulle vistnok vært påtenkt som jernbanestasjon i Mo, fortelles det. Kanskje ikke så usansynlig, da den hadde samme arkitektoniske preg som enkelte andre stasjonsbygninger på Solørbanen og ellers i landet. Men det har ikke vært mulig å finne dokumentasjon på dette.

Det totale kostnadsoverslaget som ble fremlagt i forbindelse med jernbane-planene fra Skarnes og helt fram til Mo var som følger:

Slik ser hovedbygningen på Ous ved Mo ut i dag som muligens var påtenkt som endestasjon i 1917. Selv om huset har gjennomgått restaurering i de senere år, har den fortsatt sitt særpregne utseende som har mye likhet med andre stasjonsbygninger. Kanskje byggherren, I.K. Ous tenkte jernbane allerede i 1913 da han bygde huset?

På dette kartet viser vi hvor jernbanelinja fra Skarnes via Sand og fram til Mo var planlagt – en strekning målt til 29 km.

Planering	kr. 672.000
Overbygning	437.800
Broer	558.000
Stasjoner	381.200
Telegraf	13.700
Gjerder	65.600
Veikryss	84.100
Adm. og diverse	213.600
Forarbeide	30.000
Sum	kr. 2.456.000

Etter at Odalskommunenes forhandlingsutvalg hadde levert sitt prosjektforslag til Jernbaneverket, kom Stortingets jernbanekomite på Odalsbesøk for å befare den planlagte jernbanetraseen.

Dette skjedde sommeren 1919, og her manglet det ikke på prominente og betydningsfulle mennesker som skulle avgjøre om det skulle bli jernbanlinje i Nord-Odal.

Det var rene 17. mai stemning med flagg og masse mennesker som møtte fram for å overbevise stortingsmenn, regjeringsmedlemmer og fylkesmenn da de kjørte oppover til Sand og Mo. Referatet etter denne befaringen sto gjengitt i Indlandsposten:

Turen ble et vakkert minde for deltagerne. Naturen hadde oppbudt alt for å gjøre de vakre Odalsbygder endmer indsmigrende, og paa bilturen helt fra Skarnes og Storsjøen rundt viftet og hilste flaggene. Under oppholdet i Sand var deltagerne Monthei Haugs gjester til middag, og her utveksledes de mest venskabelige taler. I detheletatt lot det til at deltagerne var meget begeistret for turen, og man haaper ogsaa i Odalsbygdene at de samtidig fik indtrykk av hvor nødvendig det er at faa virkliggjort tanken om en Odalsbane. I turen deltog fouten de

nævnte, grosserer Westbye Egeberg, som er meget interessert for baneprojektet.

Etter denne befaringen fulgte det selvfølgelig en spennende tidsperiode for Odalsbygdene om hva Jernbanekomiteens endelige vedtak skulle bli. I begynnelsen av 1920 kom så avgjørelsentil stor skuffelse for odølingene – det blir ingen jernbane! Den viktigste begrunnelsen var som følger:

Lokalbanenes betydning i kommunikasjonsnettet er i de senere aar betydelig svekket paa grund av automobiltrafikkens rivende utvikling. Det er bare et tidsspørsmål naar automobilen med fordel kan erstatte de små lokalbanene. Meget taler for at vi staar foran en helt ny epoke i vort landverts kommunikasjonsvæsen, og den nye jernbanepleanen kan meget mulig komme til at bære sterkt præg av det.

Dermed ble det ingen jernbane i Nord-Odal, og skulle den blitt en realitet, så hadde den trolig vært nedlagt for flere år siden på lik linje med andre jernbanetraseer i Norge, så i ettertid var vel Stortingets jernbanekomites avgjørelsen riktig.

Men livet måtte gå videre i Nord-Odal, og avslutningsvis tar vi med en replikk i kommunestyret hvor det skulle bevilges penger til innkjøp av ei ny og moderne vegskrape samme år som avslaget om jernbanen kom. Det var Anders P. Holt som sa:

«Je vil at denna saka skær vetas me en gong. De vil lønne sæ før kommun å ta dætta løfte som dreier sæ om 25.000 kroner. Nå må væga hølles i stan me ei ni vægaskrape – særlig nå da vi itte får jærnbane.»

Så ble det vegskrape isteden for toglinje !

Illegal virksomhet på Trautskogen under krigen

Fra 1942 til 1945 var familien Nerhagen/Mellem fra Trautskogen totalmobilisert. Nedre Millom på Trautskogen hvor ekteparet Gudrun og Sigurd bodde, var overnattingssted på flyktningruta fra Strandlykkja til Sverige. Her fikk flyktningene både mat og sengeplass etter en strevsom tur. Ofte måtte de være her både en og to dager for å komme til krefter. Sønnene Kåre, Alf og Ole opererte som losere. Døtrene Margit og Grethe måtte love å ikke fortelle noe til noen, og det holdt de. Denne ruta var en av flyktningrutene som holdt helt til krigens slutt.

Av Ingegerd Tronbøl

Millom ligger vakkert til i Kjernligrenda på Trautskogen. Rett i nord er Tjernlikampen (535 m.o.h.), og sørover kan en skimte de store skogstreknin-gene mot Eidsvoll.

Sigurd Mellem fra Nerhagen (1889-1963) kjøpte Nedre Millom i 1918, og han og kona Gudrun Holen (1892-1972) ble foreldre til åtte barn. De tok også over mannens barndomshjem Nerhagen, men bodde på Nedre Millom. Foreldrene og yngste sønnen Ole tok etternavnet Mellem. De andre brukte Nerhagen.

I dag er det yngstejenta Grethe med ektemann, barn og barnebarn som holder hus på Nedre Millom meste-parten av sommerhalvåret. Grethe var 10 år da krigen sluttet, og hun har mye å fortelle om det som skjedde på Millom i krigsårene.

*Grethe Jørgensen
født Nerhagen for-
an barndomshjem-
met Nedre Millom.*

Elgkjøttsuppe og flatseng

Jeg besøker Millom en frodig maidaag for å høre Grethe fortelle om sine opplevelser og for å se på bilder. Grethe og ektemannen har pietetsfullt beholdt mye av det gamle innvendig, spesielt kjøkkenet er fint - med mur og fin gammel kjøkkeninnredning.

Jeg ser for meg flyktingene sitte ved kjøkkenbordet og ta for seg av mor Gudruns mat, som regel elgkjøttsuppe eller lapskaus. Grethe forteller at det ble skutt elg ulovlig. Grønnsaker og poteter hadde de på garden, men strøm hadde de ikke på den tiden, ikke før i 1952.

Flyktingene kom som regel om natta, og om vinteren kunne hun høre knirkingen fra mange par ski før hun hørte lavmælte stemmer. Maten sto ferdig på ovnen, og sengeplasser var gjort klare. Snart kunne flyktingene stupe i seng, gode og mette. Enkelte flyktinger var svært utmattet og måtte bli på garden et par dager. Det var mest menn som kom, kun noen få damer var med, for dette var ei hard rute.

En gang klikket opplegget, og tre studenter ble her ei hel uke. Storesøster Margit forelsket seg i en av dem, men det ble ikke noe mer.

Grethe spurte foreldrene hvorfor det stadig kom folk dit om natta, og de fortalte henne hva som foregikk. Da ble hun skremt og fortalte aldri noe til noen. Det var mest trafikk om vinteren, da kunne det komme et par følger i uka. Hun forteller at låven var «full» av ski, gravd ned i høyet.

Naboene visste ingenting

Millom er to bruk, Øvre og Nedre.

De ligger tett ved hverandre. Grethe forteller at naboene ikke visste hva som foregikk på nabogarden før etter krigen. Ikke en gang trafikken på utedoen vakte mistanke.

Grethe tror grunnen kan være at i barndomshjemmet hennes var det alltid mye folk. Søsken som hadde flyttet ut, var ofte var hjemme med sine utvalgte og venner, og også slektninger fra Spetalen kom en del på besøk. Det var et gjestfritt hjem, som for spøk gikk under navnet «Nordkronen pensjonat».

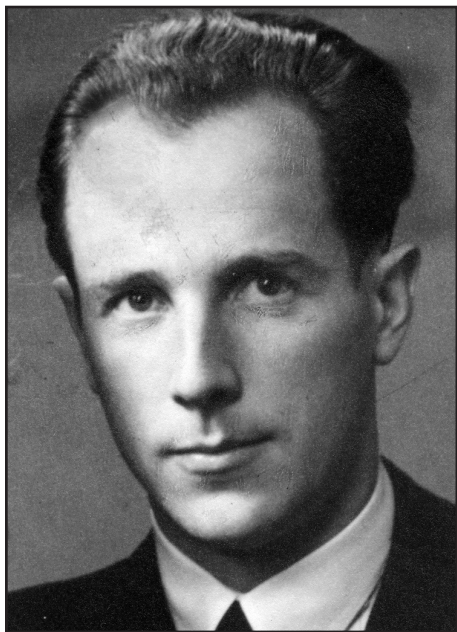
Grethe berømmer foreldrene sine. De var idealister og kloke mennesker. De fikk ingen betaling for alt de gjorde. Kun en flykting har tatt kontakt etter krigen, og han hadde med gave til mora. Først flere år etter farens død, fikk mora diplom med takk for sin innsats under krigen. Faren gjorde mer enn å huse flyktinger. Han hjalp til når det var nødvendig, blant annet med å skaffe ski og sette på bindinger.

Det begynte i 1942

Kåre Nerhagen (1915-1991) kom til Oslo i 1938 som bygningsarbeider for Selmer. Under krigen kom han i kontakt med folk som organiserte

Gudrun og Sigurd Mellem tok imot flyktinger fra 1942 til 1945. Bildet er tatt under krigen.

Kåre Nerhagen fotografert i 1941.

fluktruter over til Sverige. Denne transportgruppa var ledet av Arne Sakariassen sammen med Nic Waal (gift noen år med Sigurd Hoel) og Alexander Helju og ble kalt «Sakariassengruppa». En fjerde person, Aksel Øyhaugen, var også tilknyttet denne transportgruppa. De ønsket å opprette ei rute fra Strandlykkja over Trautskogen til Sverige. Noen av de første fluktrutene hadde gått i stykker, og det var nødvendig å etablere nye og sikrere ruter.

Kåre Nerhagen var villig til å bli med. Han knyttet nødvendige kontakter, og i 1942 var trafikken i gang. Losene ble rekruttert fra egen familie og venner.

Overnatting på første etappe var Millom, hans barndomshjem.

Kåre fikk jobb i Oslo lysverker

Ole Mellem fotografert i Oslo i begynnelsen av krigen. Her har han på seg papirsko med tresåler.

sammen med Erling Gullien fra Stange. Her var det lettere å komme fra, ingen spurte hvor de var, så de var mye borte fra jobben.

«Vi hadde nærmest akkord for å kjøre flyktninger», sier Kåre i et intervju.

Oslo - Strandlykkja - Millom

Kåre og Erling møtte flyktningene på Østbanen, og de tok toget sammen til Eidsvoll. Alette Engelhart, kusine av Nic Waal, sørget for at billetter lå klare i luka på Eidsvoll til Strandlykkja stasjon. Losen og flyktningene kjente ikke hverandre, så før Strandlykkja gikk losen fram og tilbake i kupeen for å «fortelle» flyktningene at de skulle av.

Stasjonsmesteren på Strandlykkja, Marie Vestby, ble etterhvert en viktig medhjelper. Hun hadde sammen med familien Nerhagen/Mellem sørget for at ski sto klare bak skuret. Hun formidlet også beskjeder og utførte andre nødvendigheter.

Det var stadig behov for nye ski, og dette tok hovedsakelig familien

Alf Nerhagen ved krigens slutt.

fra Nedre Millom seg av. Mange av skiene ble laget hos Munch i Bruvoll. De unngikk at flyktningene hadde med ski på toget, for det vakte mistanke. En av grunnene til at denne ruta holdt hele krigen, var den gode organiseringen, ingen unødvendige sjanser ble tatt – men de hadde også flaks.

Kåre eller Erling kunne også føre flyktningene fra Strandlykkja til Millom, om lag en og en halv mil gjennom skogen. Andre loser på etappa kunne være Alf Nerhagen (1917-1960), Ole Mellem, yngstebroren (f. 1922) eller Magnus Kordal fra Solør.

Første overnatting

I «Svensketrafikken» av Ragnar Ulstein (bind 2) skildres ankomsten til Millom slik:

«Mellom klokka tre og halv fire om natta kom dei fram til eit gardstun som låg oppe på ei høgd. Dei spente av seg skia og sette dei inn i eit skjul, så dei ikkje viste utafør, og følgde "Lars" inn i huset. Der var heile familien i arbeid. Bordet var dekt til åtte personar, og dei var ikkje seine om å sette seg til bords. Kona i huset bar inn store bollar av elgkjøttsuppe, og ho passa på at ingen gjekk frå bordet utan å vere mett. Deretter kunne dei gå til sengs i oppreidde flatsenger eller vanlege senger. Dei var komen til garden Mellom inn på Trautskogen, første stasjon på den lange marsjen mot grensa.»

Dette stemmer godt med det Grethe husker. Vanligvis holdt flyktningene seg i huset til det mørknet før de la i veg på neste etappe med ny los, som oftest en av sønnene i huset. Men det hendte også at de måtte bli på Millom

både en og to dager, i enkelte tilfeller enda lenger.

Strømmen av flyktninger var størst om vinteren. Da kunne det vanligvis komme to følger i uka. Det var mindre trafikk om sommeren.

Etter studentaksjonene i 1943 var det stor pågang av studenter som lå i dekning og ventet på hjelp til å komme over grensa. Innslaget av studenter på fluktrutene økte, samtidig som mange studenter prøvde å krysse grensa på egen hånd.

Våren og sommeren 1942 rømte en mengde russiske krigsfanger. De hoppet av toget mellom Strandlykkja og Stange og tok seg gjennom skogen østover. Mange russere ble tatt, og mange hjelpere ble tatt. Tre av dem som hjalp russerfanger, døde i konsentrasjonsleirer i Tyskland.

Millom – Arneberg

Neste etappe på fluktruta gikk fra Millom østover gjennom de store skogstrekningene. Ruta gikk vest for Kjølen, over Mattisdammen, delet mellom Nord-Odal og Stange/Romedal, og over Skurven til ei koie vest for Arneberg. Denne strekningen er på om lag fire mil. Her overnattet flyktingene, og en Solør-los overtok. Som regel var det Asbjørn Lie. Ole Mellem forteller at en gang møtte ikke Lie opp ved koia, og han måtte følge flyktingene helt til grensa. Losene greide seg bra, for de var godt trent, verre var det for enkelte flyktninger.

Losene på denne krevende etappa var som regel brødrene til Kåre, Ole og Alf, eller det kunne være Magnus Kordal.

Tre brødre – tre loser

Det var eldstemann Kåre som fikk brødrene med. Han trengte skogsvante karer som var kjent i området, og det var brødrene. Alf bodde på hjemme på Millom. Han var tømrer og kunne lett skofte arbeidet. Ole begynte som bygningsarbeider i Oslo, men da han ble involvert i flyktingtrafikken i 1943, flyttet han til Nerhagen der bestemora bodde. Hun ble tidlig enke, hadde småbruk med dyr, og Ole hjalp henne. For han var det også enkelt å komme fra. Ole var dyktig med våpen, og han har vært aktiv skytter helt til nå.

Kåre var gift og bodde i Oslo. Ofte var det tungt å dra fra kone og barn, forteller han. «Men jeg tenkte at dissa folka var ferdige hvis noen fikk tak i dem». Og han legger til at han visste hva han gikk til.

Kåres søster Berthe, som bodde i Oslo, visste ikke noe om denne virksomheten før krigen var slutt. Hun trodde Kåre var på Trautskogen for å hjelpe foreldrene eller bestemora.

En gang ble det ransaking i Nerhagen. Da var det nære på, for Ole hadde både radio og våpen her.

Dødsfall ved Spetalen

Når denne fluktruta holdt hele krigen, skyldtes det god organisering, men også hell. Noen ganger var det nære ved. Enkelte «ledd» ble tatt. Andre ganger var det andre typer vansker.

Ruta fra Strandlykkja over Trautskogen var nokså strabasios, og på en av turene, i 1944, var det med en mann fra Ålesund med dårlig hjerte. Han fikk hjertesvikt og falt om da de var halvvegs på første etappe, på ei

myr like ved Spetalen. Det ble gjort opplyvningsforsøk, men mannen var død. Losen denne gangen var Erling Gullien.

Losen hentet folk fra Millom, og mannen ble lagt i ei grøft. Etter råd fra bl. a. Nic Waal ble liket dagen etter gravd med i myra. Klærne til mannen ble lagt i en sekk som lå i uthuset på Millom til krigen var slutt.

I 1945 ble mannen gravd opp igjen med alle involverte til stede. Lege- met var så godt bevart at det kunne gjøres legeundersøkelser og utstedes dødsattest.

På Millom finnes bilder fra spesielle denne hendelsen.

Tanker om skogingene og deres innsats under krigen

Jeg har fundert en del over skogingen- nes innsats under krigen. Her oppe foregikk det litt av hvert i krigsårene, det meste i hemmelighet. Det var stor

illegal virksomhet både i Stange og Romedal allmenning under krigen. Og Trautskogen ble naturlig nok involvert. Men visste folk konsekvensene hvis noe skulle gå galt? De var ikke mye en skulle ha sett eller gjort før en ble arrestert. Lensmannen i Stange som var ivrig nazist, var med sine folk svært virksom med stadige ettersøk etter flyktninger og flyslipp.

To organiserte fluktruter gikk over Trautskogen, og losene var hovedsakelig rekruttert fra området. Enkelte flyktninger og russerfanger tok seg gjennom området på egen hånd. Flere på Trautskogen hjalp russere, og en av dem, Per Nyland, ble arrestert og døde i tysk fangenskap.

Trautskogen mistet enda en mann – eldste sønn på Øvre Millom, Amund Dahlsrud, ble skutt av tyskerne ved Tretten i april dagene 1940.

Folk var flinke til å varsle. Forvarsel om «fienden» ble sendt fra Trautsko-

Fra myra ved Spetalen rett etter krigen. Den døde flyktningen har blitt gravd opp av myra og lagt i kiste. Involverte i hendelsen er til stede. De som bærer kista, fra venstre: Alexander Helju, Erling Gullien, ukjent, Arne Sakariassen, Kåre Nerhagen, ukjent. Bak: ukjent, Nic Waal, Aksel Øyhaugen, Sigurd Mellem, Alf Nerhagen og en prest.

gen til Strandlykkja/Espa-området. Og motsatt. I Trautskogen kapell talte presten i Nord-Odal, Finn Konow, Hitler midt i mot.

Hvorfor tok folk her oppe så store sjanser? Drivkraften var nok det som Kåre Nerhagen nevner: Å hjelpe andre, det sto over alt annet. Samholdet i den lille grenda var sterk, folk var avhengig av hverandre. De kunne derfor ikke unnlate å hjelpe andre. De lukket øynene for farer og represalier.

Midt under krigen, i 1942, feiret skogingene 17. mai på «Høltærka» med stort frammøte av både store og små. Det var 17. mai-tog med flagg – og fotografering. Fire Ner-

hagen-jenter var med, likeså broren Alf. På fotografiene finnes flere små og store hverdagshelter fra Skogen. Men det er en annen historie.

Kilder

Fra Norges Hjemmefrontmuseum, intervjuer gjort av Ragnar Ulstein i 1971 med 1) Kåre Nerhagen 2) Arne Sakariassen

Ragnar Ulstein: Svensktrafikken, bind 2, 1975

Helge Waal: Nic Waal. Det urolige hjerte, 1991

Gammalt frå Stange og Romedal 1995 – Stange historielags publikasjon

Nord-Odal bygdebok, bind 2, 2003

Robert Gruben: Flyktninglosen Ole Mellem, artikkel i «Jul i Nord-Odal» 2001

Informant: Grete Jørgensen (f. Nerhagen)

Involverte i «Sakariassen-ruta» har besøkt Nedre Millom rett etter krigen. Fra venstre: ukjent, Aksel Øyhagen, Nic Waal, Alexander Helju og ukjent.

Kølsvart småøbbør med myrsmak

I Bekkegrenda var di fleste oppegående ivrige etter å prøve om småøbbørn i Kjølakjennet var i bettet, så når almanakken viste juni vart bambusspauven på låveveggen hekta ner. Fem meter med finvoksi bambus frå andre sia ta jorda, glatt og fin å ta på uta at pekefingen så ut som et piggsvin med krum rygg etterpå, nei detta var andre saker enn ei halvtørr granraie med gørrkåe på.

Sena frå i fjor var røtin og måtte skiftes ut, duppen som måtte være ta kørk var ingen spøk å få tak i. Med lett ganglag og kløkt kom vi oss inn i køttet ved kjøkkendøra, øverst på skøppe over seperatoren sto dem på rekke å rad, blanke flasker som etiketten var skiftet ut på tel ripssaft 1963 og kørk i tuten som vi lirka ut uta for mye klirring, ingen likte å bli vekt i eftashvila. Di vaksne hadde haugevis med kørker i bryggerhuset etter lysskye aktiviteter ihopes med vridde koppårrør, primus og mjølkekjeler.

Kørken vart skørin i to og sena tredd innpå i et spor, slik kunne vi regulere jubden ved å dra duppen opp eller ned, nederst kom det viktigste, Mustads fiskekrok nr 3 med mothaka og spiss som eggen på en kniv. Å få denna til å sitte fast på ei såpeglatt sene var en

skikkelig utfordring og je måtte som regel ty til voksen ekspertise. Han far og n Johan hadde kjøpt sjøtspauve på Skernes, to meters lengder med messinghølker i begge ender, som vart tredd ihopes til passende lengder, så store utflukter som til Nikkjenna på moped var dette en rein velsignelse. Langbambus på moped var skumle saker, særlig hvis en var på vægen uten rustning og møtte en slik en var det best å stække beina rektig så itte vømmelsboksen fikk rufsete høl og forplantningsevnen vart uggen i lange tier.

Tørrtrening måtte tel og da alt var festa på spauven brukte je grasbakken og lissom slengte uti, det var viktig å få sena til å legge seg rett og få kroken langt ut, øbbørn står som kjent lengst mulig unna, helst på are sia. Søstera mi var nysgjerrig på hå je dreiv med, og det var itte støtt at je enste at noen var i nærheten og i iveren slengte je til så kroken skar gjennom lufta, spauven fikk da en uant c form, bambusen hadde sine fulle hyre med å holde trevlene på plass og a Berit skreik, kroken tredde seg tvers gjennom ørebrusken med mothaka og alt. Han far hadde hørt levenet og kom flugenes og fikk informasjon om ugjerningen, da hente'n hotånga i fjøsgangen, kløpte ta kroken bak mothakan og tredde utat samma vægen som den hadde kommi inn. Sister mi fikk vattdott med pyrisept i øret og kandissukker i hvitt

---

Av Gunnar Olsen

kremmerhus, je søkte ly i stallgangen og plundra resten ta dagen med å få ny krok på sena. Akkurat da unngikk jeg kontakt med faderen.

Øbbørn måtte fristes med noe på kroken og jobben med å grave fram disse slimete udyra var itno moro, stå timevis med potitgrev å få vont i ryggen og miggstikk i bukselinninga ga lite meining.

I Bekkegreina hadde merkgravinga modernisert seg, potitgrevet var satt bort, nå brukte vi strøm. Lampetten i finstuggua vart operert, ledning måtte vi ha, a bessmor gløtta i døra og var urolig for sølvbrølløpsgava si. Greipa i fjøsgangen vart henta og triiner i gulrotsenga. Så kom noe viktig, det måtte brukes kun en ledning, han Johan var ekspert på en- og tre-fase fiksfakerier og koblet frå den ene ledningen i kontakta og tvinna andre enden rundt metallet på greipa, så var det bare å la Solør Kraftlag gjøre resten ta jobben. En tom literdonk frå Bjellands med bilde ta en sur torsk på syntes vi passe bra, så var det bare å sette sæ på taburetten å vente.

Det vart itte lange stønna vi var ærbeslause, først kom tordivellarver og tusenbein tytende opp, så mye småtteri som vi itte visste hå var og så kom det slimete spagetti i hundretal røe, hvite, lange og tjukke, vi plukka full boksen på et kvarter, neri jorda romesterte volten såpass at dette itte var noe stelle å dra ut tia, et par vonn som hølt til på nersia ta solberkjerra spratt opp ta høla sine, dem hadde itte tid til å tette at åpningen før dem for som Kungspilen tvers gjennom stakettgjerdet og ner i gutua. Slike hårete skapninger som skamferte potitland

og gulrotsenger var stas å få ut på luftetur i samma slengen. Elektrisitet direkte i jordsmonnet gjorde susen gitt, alt ville opp at, til å med gulrota så ut som en firsjærkrok da dem vart tatt opp om høsten og apal ville itte væta ta æplekartan og slepte'n tidlig i august.

Det var fleire i grenda som hadde hørt giti og ville prøve oppfinnelsen, uta den store kunnskapen, verst var det med han som brukte begge ledningene på greipa og satte i kontakta før han hadde tråkka den ned i georginebeddet, da han tok i greipa tok volten omvægen gjennom skjelletet, han vart så stiv at boksæla rauk tvers av, så begynte eplenikkersen å riste, hårfestet rundt øra krølla seg oppover og pupillen var søkk borte, det hvite i aua var alt vi såg. Da var det noen som skjønnte hå som hendte og drog ut kontakta, gammern flata ut i rabarbraen og vart liggende heilt livlaus med ærma rett opp. Di vaksna stabla'n oppat, lan i trillbåra og kjørtan rett inn i kammerset og etter et par skulker med noe blankt frå ei flaske som stod øverst på skøppskruve og to globoid, kveknan ti at og lurte på hå som hadde føregått. Etter at respekten for lavspenning la seg over grenda vart merkgravinga gjort med potitgrev resten ta sesongen og miggen fikk atter herje fritt øverst på rasballa.

Utpå eftan vart det alvår og n Johan og je tok firsjervægen (håssen i helsike skal en skrive detta da)oppover jorde tel Kjølakjennet, det var vel en cirka 2-3 kilometer dit.

Å dirigere bambusspauen gjennom tett furuskog med sene og alt, uta å kjække fast var kava umulig, vi vart

stadig hefta, for å få det laust at måtte je be Vårherre dytte finga i øra, for det vart noe faenskap uta at det hjalp noe særlig, så var det bare å klatre opp og bryte ta kvisten.

Da vi runda siste bergknaurn, lå kjennet der blankt og fint, itte ei bølju var å se, da vi kom ned lettet et stokkandpar med vengeplask langt nerover Trøa og ei irritert skogsnipe skreik ende ut i myrkanten. Sola sto ennå høgt på hvelvingen så vi hadde god tid – øbbørn biter aldri før klokka seks. Vi håpet bære at det itte kom øl på vatnet, da var det bare å pakke ihopes og ta jeinvægen hematt.

Landa rundt Kjølakjennet var itte akkurat kjent for å være goe å fæles på, for å komme seg noenlunde bort tel vatnet måtte en ta i bruk alt det som var gjømt inni beinkula øverst oppe, myra var stappfull ta svarte jørjuhøl og datt en oppi et ta disse så vart heilt sikkert en skulepult stån tom til høsten. Vi prøvde en gong med ei lang tørr raie som vi tredde neri, den bare forsvant med et slurp, heilt bøtnelaust. Etter at je hadde fønni ei tuve som stod nogen lunde rolig og fått en overivrig merk på kroken slengte je uti. Det kunne ta tid før det skjedde noe med duppen, kjennsøbbørn var skeptisk og slett itte lett å lure støtt, så da hadde je tid tel å fundere over håssen je skulle ta meg tilbake på fast grunn at.

Det var slettes itte så sjelden at en ælj kom ut på myra østa kjennet, den var nuk var øss, for den stoppa noen gonger og sto heilt rolig, vi kunne så vidt skimte øra pån som sto rett opp og sveipet frå sie tel sie som en radar, så drakken litt og lonka inn i skogen

ved Sjernabben. At et så stort dyr med så lange bein og klauer kan fløtta sæ på blautmyra så fort og elegant er noe som je itte blir klok på, der blir Viking støvler nr 45 ei sinke.

Akkurat da fikk duppen et par ringer rundt sæ og je fikk are ting å tenke på, et par til og så begynte den å gli sakte utover, da hadden slukt og je tok skikkelig tak og drog til, det knaka i spauven og skvala i vatnet og opp kom en kølsvart figur på tre tommer som klass i myrulla bak mæ, en øyenstikker som hadde fartsetappe i den retningen bråsnudde i vasspruten og flaug rett i en tørrkraka så cellofanvenga revne langsetter, ja ja det var den første, så knakk je nakken pån og kasten i merkboksen. Så var det ny spagetti på kroken og få den uti at, kanskje det var fleir der.

Utpå ei tuve østa mæ var en staur jigle opp på ei klyp, der satt det ei gjeddesoks, ei skrekkinngytende innretning for å temme en ta gjeddeuhyra som loverte nedi undergrunnen.

Gjedda i Kjølakjennet var noe skumle greier, di så ut som krokodiller med bakende som to tennisrekkerter, mange var like store som en sovepåsa, det hendte når vi stod å såg utover vatnet en blekkstille kvæld at vatnet plutselig begynte å bli urolig og ei finne omtrent like stor som ei huntonittplåte braut vasstripa for så å bli borte at, nesten lydlaust. For å temme slike beist nyttet det itte med vanlige sokser kjøpt hos Brdr. Ruuds Eftf, nei desse måtte smis på feltessa heme ta utrangerte sparkmeier. Innretninga såg ut som ei temmersoks med ei fjør tverrsover bak og en utløserhaka med vaier som gikk opp på raia, ved oppsetting ta

detta her skulle en vera klar over hå en dreiv med, hvis den small at og det fantes en hårete underarm imellom vart det itte bære skubbsår. Sene var bortkasta, gjeddekjæften ser ut som en kaktus og klepper ta det meste utenom avanserte legeringer. Ei åte vart satt imellom kroka og da beiste hogg seg på smalt den ene kroken seg inn i pannbrasken og den andre i tungrota pån, da var det viktig at alt satt gøtt fast så itte dævelskapen drog med hele sulamitten. Sjøl etter at uhyret var dradd på land med to kroker tvers igjennom huggu, glefsa den med krokodillekjæften i lange tier etterpå. Det fantes nuk dem som måtte ta en bråtur tel dokter Løfsgård for å tråkle ihopes fotblad etter fomling med gjeddetenner.

Klokka gikk og je hadde fått en fire-fem pinner, han Johan hadde prøvd lenger øst og kom bortover myra nesten som en ælj, stor og røslig som han var, så je tok meg inn på den nordre Sjernabben, en fin furunabbe som stakk seg litt ut i kjennet med berjeskjær og hvit reinmåså.

Å sitta slik og se utover ei speillblank vassflate en varm sammarskveld med et storlom-par svømmende innunder Kjølaberjet og frauen som kråla i vasskanten var noe anna enn å fluge villmann mellom ståltråkjærner og glorete plastikkpåsar på et stressenter. Nista hemmanetter, to striller som lå i ryggsækken, hadde det gått dårlig med etter at je gjorde c-moment i Kakksplikken, beina forsvant på ei glatt fururot og je landa på ryggekuln, bakelsen var smålå og så ut som krutt, så det var bare å tømme i seg.

Vi satt der ei stønn, men miggen

og flekkflugua var i krigshumør og torpederte legger og nakke slik at dem så ut som blindeskrift, vi ga opp, sopte ta øss flugulika og rusla hematt. Da vi kom til grinda øverst i jordet kom katta med rompa rett opp, hu visste å vi kom med, kjennsøbbør var godsaker, hu smaug seg rundt langstøvelskafta så det var vanskelig å gå og et par ta di minste spanderte vi paa, resten tok a mamma seg av, hu spretta opp buken og skrapa ut svømmeblærer, tærmer og anna svi-neri, reiv ta skjellhamsen og kasta dem i svartpanna på god varme så øbbørn krølla seg som serviettringer. Etter at den var sprøstekt i panna med meierismør fikk drøvern litt å pusle med, je pirka ut noen kjøttbiter mellom beinranglet, som smaka litt myr, men det var styggelig gøtt, det var itte støtt at je hadde tølmodiheit tell å få ut disse gobitene, så til slutt delte je den bare i to og tredde gaffelen tvers gjennom ryggraden og håpa på det beste. Kald, sprøstekt småøbbør på kakuskive er au en opplevelse både på det eine og det are; laksefileter blir reine mândassmaten i forhold.

Sammarn gikk og det vart fleire turer tel kjennet, kølsvart småøbbør hadde vi med øss hematt hør gong, seinere vart vatnet rotenonbehandla, øbbørn og kjempegjedda forsvant, men kjennet ligger der fortsatt og nå brytes vassflata, viss du ser gøtt, ta en og annen aure.

Skitt fiske!

Knapper-sang

Av Ole Erik Eier

Når man blir gammal går man rundt og minnes
Den tia som vi kaller goe gamle da'r
og leiter åsså du – je veit døm finnes
de harde oppvekståra, i ditt memoar.
Da onga sa godag – tok av sæ lua
Og pugge salmeværs når lærer'n ba om de.
Og heile gangen kunne døm i hugu,
Men det er jammen lenge, lenge seå de.

På Knapper, ja der var de ganske ansles.
Vi kunne kjøre Elimsbakken opp og ner.
Og bakom disken stoen bæssfår Sæther
og sa tel kundene: «Ja var det någet mer».
Og følk døm jikk og bar i tonge bitter
fra vassbrunna som midt på Knapper lå.
Da hørtes trækksPELLmusikk i fra Norstu'n
Men de er jammen lenge, lenge seå de.

På Knapperskuur'n jikk vi alle samma.
Her fekk vi akkademisk lærdom du og je.
Vi hadde itte PC eller mobil.
Men de blei da følk ta øss alikevæl.
Vi førte inn me pennesplitt fra blekkhus.
og åt opp matpakka me prim og sokker på.
Og utedass var almindlig for alle
Men de er jammen lenge, lenge seå de.

Om sammar'n var det sol og skuleferie.
Vi var i Engkulpa og bade dagen lang.
Og skulle vi få løst på ville jordber,
Så var Berlia et strå å tre døm på.
Og jentene de monket ball på veggen,
mens vi gutta tiss at stikkasting var bæst,
der 5-øringen var ei investering
Men de er jammen lenge, lenge seå de.

På Vonheim var det fest om lurdæskvælla,
med dansemusikk fin som bære de.
Vi pinte øss i gabardin og vømmøl,
før vi fekk Kvenstu'n tel å kjøre øss dit ne.
Og jentne de var så dansegærne,
så vi fekk nesten itte gå i fre.
Og vi guttæ brukte brylkrem opp i håret,
Men de er jammen lenge, lenge sea de.

Alt var så mie enklere den gongen,
og sola skinte nesten heile sammar'n lang.
Og i bigda dreiv døm biologisk jordbruk –
Je tru'te at døm visste om det sjøl engong.
Ja, før i tia var det mie bere,
Jorda gikk rundt den – og vi greide øss med det.
Så hadde vi så lidlig goe stønner,
Men det er jammen lenge, lenge sea de.

Septembersøndag

Langs den kronglete bygdeveien på østsida av sjøen denne morgenen er det lite folk å se. Høsten har grepet tak i landskapet. Det er vissent løv på veien, og et kaldt værdrag fra nord gjør sitt til at septembermorgenen er utrivelig og grå. På vei sørover er det noen som ikke har ferdes her så mange ganger før. De fire skal lenger enn vanlig, for fra plassen nord i bygda har det ikke vært nødvendig så mange ganger å ta seg fram helt til kirkestedet lenger sør i bygda. De hadde alle vært oppe tidlig – en beslutning var blitt tatt og nå var de på vei.

Etter en halvtimes gange hadde Minstegutten på tre år blitt sliten, så storebror på ti og mora byttet på å ta ham på armen. I følget var også søstera til guttene på fem år. Denne vesle familien var et «stusselig» syn med slitte, fillete klær som passet dårlig. Veslegutten og jenta hadde nesten bare sålen igjen av skoa, storebror gikk med utgatte sko som var litt for store. Mor til ungeflokken hadde etter beste evne «kledd de opp» før de gikk hjemmefra.

Etter en snau times gange hadde de kommet godt på vei, de var kommet så langt at de så dit ut hvor den hvitmalte kirken lå. Tidlig morgen hadde blitt formiddag, så de var ikke alene på veien lenger, både foran og bak dem var det «kirkepyntet» folk på vei til søndagsgudstjeneste. De hadde ikke hilst eller snakket med noen hittil, noe som mor var glad for, for henne var

det ingen gledens søndag. I stor nød og sykdom på husmannsplassen hadde dette kommet istand: utover til kirken ved gudstjenestetid, for så og komme hjem i kveldingen, og kanskje da, etter dette, og få ei bedre tid framover. De var redd for at døden skulle banke på døra og at alt skulle bli verre i den vesle tømmerstua. Hvem var de, og hva for et søndagsærend hadde de?

Familien på fire var Eli på tre år, og ungene Jon på ti, Anne på fem, og vesle Erik på tre år.

Over lang tid hadde de hatt en veldig strevsom tilværelse på plassen Mari-berget. Sykdom og fattigdom preget hverdagen. Etter at Erik ble født, ble faren Ole syk. En muskelsykdom rammet denne høyreiste karen på nesten førti år. Mulighetene for å tjene penger ble borte; han kunne ikke lenger «gå i gardom» eller arbeide til skogs. En husmann hadde forpliktelser som måtte holdes, og dette tynget Ole mye i tillegg til alt det vonde i kroppen. Mange var de morgener, særlig det siste året, som Ole prøvde å ruste seg til et dagsarbeid, men måtte gi opp før han kom avsted. Etter som tida gikk, skjønte både han og Eli at dette ble mer og mer håpløst – beina ville ikke bære ham lenger. Siste morgenen han prøvde, hadde han vært oppe tidlig, forberedt seg godt, for i dag skulle han i veien til gards. Ut på stuggutrammen bar det, men ikke lenger. Eli og eldstegutten måtte bære faren til sengs. Ole hadde da sterke smerter i beina og ble liggende for det meste etter dette.

Denne situasjonen tæret hardt på den fra før hardt prøvede familien. Eli arbeidet litt som «innejente» borte på garden, men ikke noe fast, for med en sengeliggende mann og tre små unger var dette vanskelig. I Mariberget var det foruten huset de bodde i, et lite fjøs, med plass til noen få geiter eller sauer, og ei ku. Avlinga var også lita, det siste året ble det bare ei halv tønne med poteter og like mye havre.

Noe som gjorde det svært vanskelig i den kalde årstida, var mangelen på gulv inne. De grå tømmervegga gikk like ned til jordgulvet, hardtrampet jord som var veldig fuktig og kald, og med dårlige sko og klær sier det seg selv hvordan de hadde det en kald høstdag. For Ole sin del var kanskje dette en utløser for sykdommen, selvom han visste at i Värmland, der han kom fra, var noen i hans familie rammet på samme måten.

Sommeren var på hell, og livet i Mariberget ble verre og verre. Ole lå for det meste til sengs, Eli var litt borte for å tjene litt, så ungene måtte hjelpe til så godt de kunne. Jon på ti var i denne situasjonen blitt «reint voksen». Han ordnet med ved, foret de få sauene, stelte med far sin og passet på småsøskene sine. Slik gikk livet på plassen ei tid, mens nøden og sulten kom nærmere for hver dag. Visst så Eli og Ole alt Jon gjorde for dem alle, men én tanke var stadig innom, og den ble mer og mer tydelig etter som elendigheten og nøden satte bo hjemme hos dem. Søndag før Mikkelmesse var det gudstjeneste, og da ville Eli ta med seg de tre barna dit, og slik ble det.

Eli hadde ikke fortalt alt til Jon på

turen sørover. Hun hadde sagt at de måtte til kirken for å få hjelp til mat og kanskje litt klær for vinteren. Jon forstod godt dette, da han og småsøsknene ikke hadde gått mette til sengs på lang tid, nesten ikke siden tidlig på sommeren. Han så fram til en forandring, selvom han ikke var blitt fortalt hvordan.

Utenfor kirken var det mye folk. De som var møtt fram på kirkebakken unngikk ikke å se Eli og ungene komme mot dem nordfra på bygdeveien. Kirkeklokkene ringte til gudstjeneste, og forsamlingen gikk den siste veien fram mot kirkedøra. Stor var forundringen da mora med de tre ungene plutselig var borte. En mann hadde sett at de plutselig hadde gått av veien og inn i blant noen busker på nedsiden. Det ble vel tenkt at motet hadde sviktet, for de var ikke akkurat pyntet til kirkebesøk.

Tiden som gudstjenesten varte ble lenge å vente for Eli og de tre barna. Jon spurte med en gang da de gikk av veien hvorfor de gjorde det slik, noe som mora forklarte med at etter gudstjenesten skulle de ta kontakt med en mann i vadmelsdress. Dette var en ren usann forklaring fra hennes side, men hun tok sjansen på at gutten trodde henne og at en slik mannsperson fantes blant kirkefolket.

Omsider var kirkebesøket over, og alle samlet seg utenfor. Det var tid for snakke om løst og fast og høre nyheter fra bygda. Samtidig kommer husmannsfamilien fram. Eli har samlet mot og går fort mot noen mannspersoner som står samlet. Hun hilser pent, og bærer fram sitt budskap med redd og skjelvende stemme.

«Er det noen som vil ha en gutt på ti år til å arbeide for seg, vi sulter snart i ihjel, vi har ikke mat, far til disse tre ungene her ligger syk til sengs, ingen arbeider, men sønnen vår Jon er flink og sterk, han og småsøskene er sultne bestandig, og vi har ikke klær til vinteren».

Stemmen til Eli ble borte i gråt, hun fikk ikke sagt mere, følelsene tok overhånd, men hun syntes hun hadde fått sagt mer enn hun hadde håpet på. Ungene stod litt i bakgrunnen og var vitne til dette. Jon forstod at noe alvorlig var i emning.

«Er det han som står der borte», sier Anders Vestmoen og snur seg mot søskene. Eli får ikke svart før han er borte ved Jon. «Er du sterk, du gutt», spør han mens han beskuer gutten. Jon får ikke svart, han begynner istedet og gråte. Jon holder hardt i hendene til Anne og Erik, en på hver side, han vil ikke skilles fra søskene sine som han var så glad i. Anne har skjønt litt av dette og ser opp på storebroren og sier: «Jeg vil bli med deg, jeg.» Samtidig kommer Eli bort til ungene for å forklare og trøste. «Hvis du blir med til Vestmoen vil du få mat hver dag og ei god seng, du vil aldri legge deg sulten igjen, kanskje Anne og Erik blir med deg også.»

Men slik ble det ikke. Småsøsknene i Mariberget ville ingen ha, så de ble boende hjemme etter dette. Da ettermiddagen kom, var alle hjemme fra kirkebakken igjen, men dette ble en trist kveld. Ole lå fortsatt til sengs og var veldig syk. Han klemte hånda til sønnen mange ganger, men sa veldig lite. For faren ble nok ord og setninger fattige i en slik sammenheng. Eli

gikk fram og tilbake på jordgulvet og knuget hendene sine, hennes nå dårlige samvittighet hadde tatt henne hardt, hun gjentok stadig at «nå Jon, vil du få det godt, mye bedre enn her hjemme, du vil aldri være sulten mer.» Denne ettermiddagen glemte ingen senere i livet.

Eli fulgte sønnen på veien til Vestmoen før det ble mørkt. Været var blitt lettere med blå himmel og en nymåne over åskanten i øst. Gutten hadde klærne han gikk i, og en liten treeske med noen papirfigurer, ei mørk vinterlue og et par votter. Avtalen var å møte bonden fra Vestmoen halvveis på vestsida av sjøen.

Jon gråt helt fram til gården etter avkjeden med mor si, men like før han kom inn på tunet på Vestmoen som lå høyt opp mot skogkanten, møtte han Mari, som var kona på garden. «Er du Jon Mariberget? Kom, du er sikkert sulten, nå skal du få mat.» Med Mari på den ene sida og Anders på den andre ble han fulgt inn på kjøkkenet, og til et matbord som han aldri hadde sett maken til. «Sett deg ved enden av bordet, Jon, så kan du bare forsyne deg.» Dette hadde han aldri opplevd før, så følelsene tok igjen overhånd for tiaringen, så det ble en tårevåt start på kveldsmaten. Det var mange rundt bordet. Dagen etter skulle det være potetoppgraving, og hjelpa hadde alt kommet i kveldingen. Da kveldsmaten var over, ble han vist rommet og senga han skulle ha, et stort rom med ei seng til den ene veggen, og to senger mot den andre veggen. Han måtte dele rom med to av arbeidsskarene på Vestmoen.

Jon hadde aldri ligget i noen seng

---

alene før, mett og veldig sliten gikk han til sengs etter maten, og sovnet med en gang etter en høyst uvanlig og lang søndag. På en taburett ved siden av senga stod det en treeske med noen papirfigurer. Gutten fra Mariberget hadde det bra nå.

Jon fikk det bra på gården på alle måter med skolegang på grendeskolen, lek, fritid og mye arbeid.. Han ble en kjekk gutt som mange i nabolaget etter hvert ble kjent med, både gammel og ung. Slik gikk barne- og ungdomstida for gutten fra plassen lenger nord i bygda.

En vårdag da Jon hadde fylt seksten år, var han plutselig borte. Folkene på garden hadde ikke fått beskjed eller

forvarsel om hvor han hadde tenkt seg hen.

Slik slutter egentlig denne historien. Ingen hørte fra ham siden. Mari og Anders Vestmoen gikk i grava med sorg over gutten og med en uløst gåte. De hadde blitt glad gutten som hadde kommet til dem den høstkvellden da han var ti år gammel. Ryktene gikk at han hadde planlagt og reist til Amerika sammen med noen, men dette ble aldri bekreftet.

Jon hadde opplevd mye, både på godt og vondt i sitt sekstenårige liv. Han ville kanskje prøve noe helt nytt.

Denne fortellingen er basert på en virkelig hendelse fra husmannsplassen Klingenberg i Bruvoll i 1890-åra.

Litt idrettshistorie fra Mo

Ragnar Grinden på Sand er meget historieinteressert og har tatt vare på avisutklipp fra sin egen tid og klipp han har funnet fra riktig gamle dager. Min generasjon født på 1940 tallet hørte mye snakk om Ole H. Grinden, Osvald Hemstad, Arnt Engen m.fl. som var datidens idrettshelter i Mo. Det var ski og friidrett som var de store idrettene den gangen.

I et av avisutklippene fra våren 1936, sannsynligvis fra Inlandsposten, står det følgende:

«Mo deltar i Holmenkollstafetten i år. Skal også i år vinne 17. mai stafetten på Kongsvinger. Osvald Hemstad legger opp.»

Dette var overskriften. I selve reportasjen skrives det:

«Mo idrettslag i Nord Odal er blant de lag som alltid er å regne med i distriktets friidrett. I de første år man hørte noe til laget oppe i skogbygden var det mest spredte tilløp til prestasjoner av klasse. Men det var tydelig for enhver som vilde se, at bygden hadde mange gode idrettsemner, særlig da når det var tale om løp over mellomdistanse og de lange distanser.

Vi husker Arnt Engen som løp på kreftene uten tegn til teknikk. Et illustrerende eksempel.

Hva vilde ikke han ha kunnet drevet det til med kyndig instruksjon ?

Av Steinar Bjørnstad

Ole H. Grinden under Arildmarsjen på Korssvoll i Oslo ca. 1935.

Da doktor Reidar Løfsgaard etter endt studium slo seg ned i Mo kom det for alvor sving i friidretten. Hans ild har inspirert. Først bragte han frem karer som Osvald Hemstad, Ole H. Grinden, Amund Blådammen & Co. Og dermed fulgte og følger en rekke yngre gode løpere.

I fjor nådde laget et av sine store mål gjennom mange år. De vant Kongsvinger stafetten 18. mai.

Hvordan ligger det an hos dere i år? spør vi dr. Løfsgaard. Vi trener energisk, har drevet innendørstrening i hele vinter i Fjell skole under lærer Bergs dyktige ledelse. Han er helt ypperlig. Følges noe bestemt treningsprogram? – Vi følger Silfvestrands tabell.

Det er vel først Kongsvinger stafetten guttene tenker på nu – på å gjenta bedriften fra i fjor ?

– Vi tar stafetten i år også, lyder det skråsikre svar. Interessen er stor her oppe. Vi deltar i Holmenkollstafetten også.

Materiell nok ? – Ja mange unge nye gutter. På et møte for en måned siden hvor vi drøftet Holmenkollstafetten møtte det 22 gutter. Det er ikke dårlig. Noen spesiell å nevne?

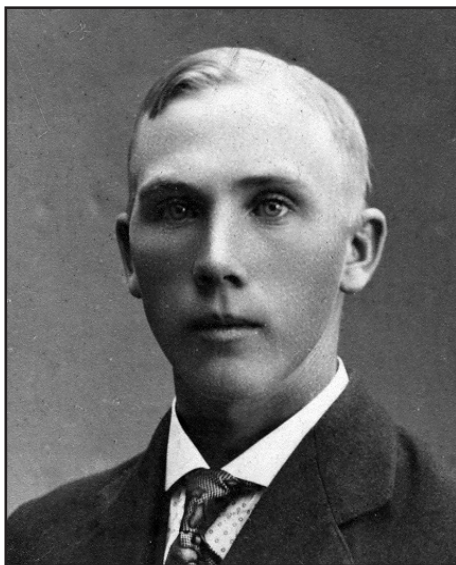
– Nei, de vil nok vise seg på banene i år. Ellers noe nytt? – Osvald Hemstad løper ikke mer. Han lider av for høyt blodtrykk – ellers feiler det ham intet – og etter idrettslægens råd har han derfor besluttet å avholde seg i fra å delta i konkurranser.

Det skal bli interessant å se hva Mo bringer det til i stafetten i år, – både i terreng og på bane. Grue synes å skulle få hård konkurranse».

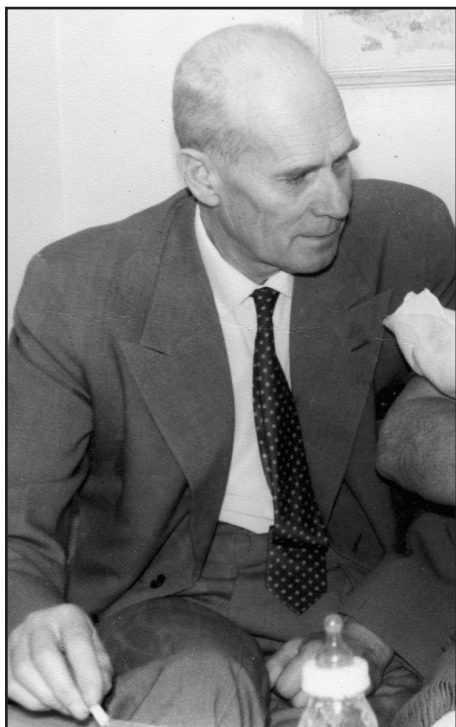
Fra ca. 1935 og til etter krigen var idretten politisk. Arbeiderbevegelsen hadde sin egen idrettsorganisasjon, mens borgerskapet hadde sin. Mo IF var tilsluttet borgerskapet.

Dette er noe jeg aldri har forstått, for ser vi på utøverne i Mo IF på den tiden føler jeg meg overbevist om at dette var folk fra arbeiderbevegelsen og enda lenger til venstre. Jeg tror derfor at det hadde noe med geografien i bygda hvilket laget du tilhørte og ikke politikken. Dessuten tror jeg at dr. Reidar Løfsgaard var en utmerket idrettsleder.

I følge mine opplysninger ble Osvald Hemstad nr. 6 i NM på 5000 meter på Bislet i 1934 med tiden 15.52,0. Arnt Engen, som var allsidig idrettsmann, hadde i følge mine opplysninger

Arnt Engen.

Reidar Løfsgaard.

fylkesrekord på 400 meter med tiden 52,9.

Vi kan lese i avisreferatet at Løfsgaard sier at «Vi følger Silfverstrands tabell». Hva det er for noe har jeg ikke klart å finne ut av, men kan tenke meg at det er et treningskurs på linje med nåværende A-kurs (linjegymnastikk og spensttrening).

Mo idrettslag ble stiftet i 1918 og ble nedlagt i 1950 da IL Mogutten ble dannet, en sammenslåing av Mo idrettsforening og IL Knuppen.

Sistnevnte lag hadde i hovedsak medlemmer fra Austvatn og deler av Gardvik. Dette begynner å bli riktig gammel historie nå – en idrettshistorie som vi idrettsinteresserte må forsøke å ta vare på.

Her følger en klubbrekordliste i friidrett for Mo IF per november 1939.

Dette var gode prestasjoner da en tar utstyr og baner i betraktning. Det er noen som sier at alt var så mye bedre før. Det er ikke riktig, men jammen var de gode før også.

Øvelse:	Navn:	Resultat:	Sted:	Dato:
100 m	Odd Løfsgaard	11,8	Kongsvinger	21.08.38
200 m	Johan Schiong	25,2	Skarnes	12.06.38
400 m	Arnt Engen	52,9	Disenå	28.08.22
800 m	Gunnar Engen	2.08,7	Hof	13.08.33
1500 m	Bjarne Kirkemo	4.17,0	Rena	05.08.34
3000 m	Osvald Hemstad	9.18,7	Prærien	20.08.33
5000 m	Osvald Hemstad	15.52,0	Bislett	18.08.34
10000 m	Osvald Hemstad	35.06,5	Kongsvinger	18.06.33
Høyde	Odd Løfsgaard	1,825	Kongsvinger	16.07.39
Lengde	Odd Løfsgaard	6,55	Skarnes	12.08.39
Stav	Odd Løfsgaard	3,35	Skarnes	13.08.39
Tresteg	Odd Løfsgaard	12,63	Skien	27.08.39
Kule	Odd Løfsgaard	11,86	Kløfta	03.09.39
Diskos	Oskar E. Olsen	34,09	Grue	09.06.29
Spyd	Håkon Kirkemo	48,70	Rena	05.08.34

Alf Prøysen, – 90 år i år

– Je har fått væta om en ny plass, nå fløtt vi! sa Olaf Andreassen på husmannsplassen Jarstuggua i Veldre en septemberkveld i 1913. Jarstuggua ligger litt sørøst for Prøysenstuggua. Olaf hadde giftet seg med Julie i regnsommeren 1907. Julie hadde ei jente, Marie, fra før, men Olaf var glad i Julie: – Tæk je kua, får je ta kalven med!

Slik ble det. Siden bryllupet i 1907 hadde de fått Margit og tatt til seg en gutt, Olaf Evensen. Så en vårdag i 1914 tok Marie på elleve, Margit på seks og Olaf på to år, sammen med Julie og Olaf flyttelasset og drog Præstvægen bortover mot Prøysen.

Prøysen fikk navnet etter en gardbruker som hadde sagt at husmannskjerringa som bodde der før, var så streng: – Det er var reineste prøyserdisiplin der. Derav navnet Prøysen. Præstvægen, der alle kjente alle, og der de eneste som itte hælste på 'n an var krøttera, sa Alf Prøysen senere.

Alf Prøysen ble født 23. juli 1914, midt i sløttønna, blåklokkeviku, når slipsteinsvalsen går, med hodet først og en blodfleck i skallen. Flekken blir seinere brent bort, men Alf får et arr, et kjenntegn under hårfestet som han har livet ut. Han er en spesiell gutt med stor fantasi, leselyst, er åpen og med evne til å se ting, de små tingene som blir store i den rette sammenhengen. Han blir tidlig nært knyttet til mora Julie, og nesten støtt sitter han og graver og spør om tusen underlige ting som flyker rundt i hodet hans:

– Syns du det er rart at det er Alf som er namnet mitt?

– Er det så rart a? spør mora.

– Ja, je kunne hatt namnet «Gråstein». Og gråstein kunne hatt namnet mitt. Da hadde du ropt «Gråstein, kom inn, det er kveldsmat!» åt meg, og gråsteinen som hette Alf hadde 'n far ti og brøti opp med et spett og rulle ned åt steinrøysa. Men da hadde det itte hett steinrøysa, da hadde det hett Alf-røysa da!

– Nei, nå får du slutte å tala tull!

– Å, du er itte sint, mor, je ser du flire litt, inst i munnviken.

– Ja, en lyt da flire, så mye rart du har for deg. Je skjønne itte å du får slike tanker ifrå.

– Det er bære å sitta og sjå ut i været, det, så kjæm dom ta seg sjøl, svarer veslegutten.

Alf er fire-fem år, og sammen med Julie skal de på kirkekonsert for å høre på ei sangerinne i Veldre kirke, ei halv mil unna. De går inn, det er stille, de setter seg, men inga sangerinne å se.

– Å er sangerinna hen? hvisker Alf. Så setter sangerinna i fra galleriet: Lykksalig, lykksaaaaalig! Alf snur seg èn gang under konserten. På veg hjemover sier han: – Je veit godt håffer vi måtte sitta med ryggen til, mor, så stygt og fali ho gapa.

Foreldrene til Alf ville at han skulle gå skoler, og etter folkeskolen begynner han i 1929 på fortsettelsesskolen og i 1931 på Ringsaker Amtskole. Julie ville at Alf skulle ta Statens kunst- og håndverkskole og søkte kommunen om økonomisk støtte. Det ble ikke gitt, og uten økonomi ble det ikke skole på Alf. Sommeren 1938 prøver de igjen

men får ikke noe svar. Amatørteater var noe for Alf Prøysen. På slutten av 30-åra skrev han tekster, parodierte, var aktiv både på og bak scena, var sminkør og smurte folk inn med rødt blomsterpapir «som itte gikk vækk att ætterpå.»

I 1938 får han de første verselinjer på trykk i Kooperatøren: «Røde geranier» og 20 kroner i honorar. Senere kommer diktet «Opprør» og «Skollissene» som var den første teksten på dialekt. I 1939 forlater Alf, 25 år, Ringsaker og tar arbeid på garder i Kløfta og Sørum, – som griskokk. Men hester likte ikke Alf. I en liten stubb som han har kalt «Hester» fra 1962, skriver Prøysen: – Å, hester! Hadde je hatt ei klubbe og ei slaktemaske, skulle je sli dekk i huggu så de låg flate som pannkakur! Heller ikke hunder var Alf særlig begeistret for, men sønnen Ketil ble lovet ei bikkje da han hade hatt et sjukehusopphold i 1960. Blessomen het den, og med den var det anderledes: «Han bjeffe i framenden og logre i bakenden,» sa Alf Prøysen.

Fra 40-åra og utover begynte Prøysen å skrive for alvor: Dedutboka var «Dørstokken heme» i 1945, «Drengstugguviser» og den eneste romanen «Trost i taklampa» fra 1950. Og et utall viser: Musevisa, Julekveldsvisa, Du skal få en dag i mårå, Teddybjørnens vise, I bakvendtland, Tango for to, Hompetitten, Slipsteinsvalsen, Snekkersvekara, ... bare for å nevne noen.

Og alle Lørdagsstubbene i Arbeiderbladet, ca 1000 stykker i alt. Og barnebøkene: om Teskjekjerringa, Sirkus Mikkelijski og flere.

Og åra går... Han skriver folkelivskildringer, skuespill, en mengde noveller, musikaler, holder barnetimer,

har et utall viseprogram med kjente artister, spiller selv på den gamle gitaren og bruker tre grep.

Og åra går... Han gifter seg med Else i 1945, bosetter seg i Nittedal og får barna Elin i 1949 og Ketil i 1951. I 1959 dør faren Olaf, og i 1961 går Julie bort. I 60-åra gjorde fjernsynet sitt inntog. Prøysen hadde vært radioens mann. Han likte ikke jåleri og snobberi, og ble etterhvert kritisert av «de som skjønnte seg på musikk.» «Han er dårlig til å framføre sine viser,» ble det sagt. «Der har vi denna skakk-kjeften att.» I et brev fra ei mor ble han bedt om å holde seg borte fra skjermen, ungene ble så skremt da de så han.

Det er ikke lett hele tiden for Prøysen. «I Vårherres Hus er det mange rom, og de fleste er i kjelleren,» skriver han i en av tekstene sine. 56 år gammel, i 1970, blir Prøysen operert for gallestein, men det er mistanke om noe alvorligere, kreft. 22. november 1970 er han svært sjuk, og er på Rikshospitalet der kona Else våker over han. Alf Prøysen dør natt til 23. november 1970.

«– og kanskje han rusle litt på vegen sin den siste timen, den gamle vegen, Præstvægen, med lushatt, karvekål, raukløver, brueslørgras, der ei taterjente danser masurka så støvska står. Eller kanskje han alt har satt foten sin på stjernestien –» som Ove Røsbak så nydelig skriver i sin Prøysenbiografi: «Præstvægen og sjustjerna,» og som jeg har brukt som bakgrunnsstoff for denne oversikten som ble framført under en Prøysenkveld på Skogvang på Trautskogen i høst.

*Rør aldri verket som lage låten,
nei, slike ting har vi ittno med,
men er du stille og følgje takta,
da har du tona i ny og ne.*

Rautopp og ulven

En fabel til glede og forargelse

Det var ein gong ei lita jente som vart kalt før «Rautopp». Ja, «Rautopp» var itte det orntlie namnet hennes, før ho hette Marie. Men da a' Marie var bitte lita, miste a' alt håret sett, stakkar og før å sleppe og vise fram det blanke hugguet sett, gikk a' støtt med ei raud toppplue på sæ. Dæffør kalte dom a' Marie før «Rautopp». Ja, alle sa «Rautopp», både a' mor og n'far, alle søskna hennes og alle nabounga. Det vart liksom namnet hennes det.

Det je nå skær førtælja, det hendte før mange, mange år sea, lenge før du og je vart født og lenge før a'bæsmor og 'bæsfar vart født. Den gonga var a'Rautopp bære sæks år. I den tiden var det mange som var fattige og mange som lei vondt, og døm som var gamle hæl sjuke, døm hadde det verst. Mange følk levde på små husmannsplasser der døm kunne høste et kufør og fø noa sauer, var døm heldige. Rautopp, mor og far og alle søskna hennes bodde på ein slik fattig plass. Nordkjøla hette plassen og 'n Gunnerius Kjøla, far dømmes, hadde rødde og bigt der sjøl. Her hadde alle som var store nukk, hjært tel med å brute jord og rødde stein som var lagt opp i pene steingarder rundt plassen. Og dreiv n'far i skoga og høgg temmer, hæl var på garda å gjorde pliktærbe, dreiv unga heme å hjærte tel på plassen.

Nordkjøla ligger langt opp i skoga, og den gonga levde det både gråbein og bjønn øst i mærken. Og da som nå hendte at døm førskinte sæ både ta sau og lamunger, og det var itte følk noe glad før, kan du væta. Østanfør, langt opp i skoga, levde det ein skokk med gråbein. Det var mor og far, fæm vaksne unger unna førældra, og så var det fire små hvælper. I ein slik'n skokk er det førældra som bestæmmer og alle de are ti skokka litter gjæra som førældra vil. Og det er bære førældra som får laga hvælper. Mæn hender det at noen ta ungom tjuvparar sæ og får vælper, kommer førældra og biter hæl dessa hvælpa. Derfør hender det at noen ta de vaksne ungulvom rømmer og streifer langt a lei før å finne sæ ein maka.

Nå hendte det at ei ung gråbeintise, ho hette enda Ylva, fækk seks fine hvælper. Ho prøvde å jømme sæ unna, laga sæ et hi under ein stor stein, før ho visste hå som kunne hende om førældra fant døm. Mæn det hjalp itte, og enda ho Ylva gjorde det ho kunne før å værje vælpa sine og sluss før døm så gødt ho kunne, hjalp det itte. Døm vart hælbitine, ein før ein. Med flenger både her og der, rømde a'Ylva tel skogs og sørje fælt over unga sine.

Samma dagen dætta hendte, ropte a'mor på Rautopp og sa at a' laut gå med ei nistekørj tel å bæsmor. Ho bæsmor var gamal, sjuk og skrøpelig og bodde ti ei lita stuggu sø i Perstugguen. Det hadde støtt vøri fattig

og stusslig i Perstuggen, slik det var mange stan i den tiden, mæn etter at n' bæsfar deidde, vart det rekti ille før a' bæsmor. Mæn slækta støa attåt så a' itte skulle svælte hæll fruse.

A' mor hadde laga tel ei kørj med læfse og kaku, smør og pultost, ei stor flaske med nisilt mjølk og ein flæskebæta. Ho Rautopp tusle a garde bærføtt med kørjen på ærma. Ho mor hadde sagt ho skulle følge stigen autsa Garviktjennet like tel ho kom tel vaet over den vesle åa som hetter Trøa. Her var a så grunn at'n kunne vasse over. Ho skulle brætte pent opp stakken, hadde a' mor sagt, så a' itte vart blaut da ho vadde over åa. Mæn da a' Rautopp kom tel vaet, fekk a se noa pene blommer oppi lien, austa sæ. Dæssa ville plukke med sæ å gi tel a bæsmor. Og enda ho mor hadde sagt ho itte fekk løv å gå ta stigen, før da kunne 'a gå bort sæ, så gikk a' opp i bærjet før å sanke med sæ blommer. Og så gikk det som det måtte gå da, ho miste leia og gikk aldels bort sæ, stakkars vesle jenta.

Brått løgne det og torda braka så heile bakken riste. Og så kom regnskura. Det regne og det hagle så det sprute, og a' Rautopp vart gjennomblaut. Nå vart a' redd før alvor. Ho krabbe under ei tett bustegran og sette sæ med rigga mot granleggen. Ho var både redd og blaut og skalv som et øspelauv. Sultin var a' au, mæn ho torde itte røre nåe ta sendinga som låg ti kørjen. Før gjode a' det, hadde a' mor sagt, da skulle a' få juling ta n' far da ho kom hem at!

Ho Rautopp kraup i hop inni stakka sine og prøvde å tulle stakken rundt de blåfrøsne beina sine og gret så ho hikste. Nei og nei at a' skulle være så dom å gå bort sæ!

Meda dætta hendte, kom a' Ylva tuslenes. Ho var minst like lei sæ som a' Rautopp. Brått fekk a' høre ein som gret. Ho reiste øra og skakke på skalla og lie. Ho hadde ennå morskjensla ti sæ og laut liksom ta vare på denna vesle ungen, enda ho itte var hennes. Ho kjende det lukte noe fræmmet som ho borde være redd før. Det var menneskelukt. Mæn det brau a' så ittno om. Ho tittle førsiktig inn under bustegrana og fekk se den vesle jentungen som låg ihopkrøpin og gret. Det var vørtin nesten mør, og ho Ylva kraup inn og laa sæ tett innåt a' Rautopp før å varme a'. Da a' Rautopp kjende det, trudde a' det var'n Peik, buhund' dømmes som hadde fønni a' og la ærma rundt nakka på a' Ylva. Ho Ylva sleikte bort de største fårom hennes Rautopp, og slik sømne døm bæe to tel neste mårå. Da n' far kom hem att tur skoga om kvæl, var itte a' Rautopp kommen hemmatt, og alle beginte å hokse. Han far gikke søover like tel Perstugguen før å se etter a', mæn ingen hadde håkken sett hæl hørt giti a' Rautopp. Nå vart døm virkelig redde og n' far fekk med sæ fleire før å være med å leite. Døm lette heile Trøa ne-over og gikk manngard over heile Tjennsholen, mæn a' Rautopp var itte å finne noen stan.

«Je er redd gråbein har tii a' je!» var det ein som sa lognt. Far henns Rautopp skulle liksom itte høre dætta».

«Nei, så gæli kan det da full itte hende, læll», meinte noen ta di are.

Mæn fleire hadde hørt giti dænna gråbeinskokken som høldt østanfør og døm hadde miste sauer både i Skålbærsætern og i Øsmosætern, og rundt Nisæterstørhuset hadde døm sett fælær etter gråbein ein mårå.

Jo, fleir og fleir meinte det måtte

væra gråbein. Stakkars vesle Rauttopp, nei og nei, noe så kjett!

Han far vart svart i auom. «Nå skær de ha takk før hjelpa så langt. Dætta vil je ordne opp ti sjølve. Og skulle je trenge døkk, kan je full sende bø?»

Jo, det var klart, og heile bigda ville væra med å leit stras han sendte bø.

Han strauk hematt og fann fram børsa. Den hadd'n fått ta far sin som hadde fått a ta far sin att, og den var det skøtin både ælj og bjønn med. Han far var ein god jæger og stigg-god tel å skute, og hånner han hadde stønner, var'n ute på jakt. Mæn nå skulle gråbein tel pærs, før ingen skulle få røre unga hass Gunerius Kjøla ustraffe.

Og føre sola rann are mårån, var n'Gunnerius ute på jakt etter gråbein. I samma stønna vakna både a'Rautopp og a'Ylva. Nei, nå laut a' finna att stigen å komma sæ tel a'bæsmor, hellesen fekk a' nukk juling da a' kom hemmatt. Ho strækte sæ og tusle ner-over berjet i måråsdøgget. Litt kaldt var det på de nækjine leggom, mæn dætta var a'Rautopp vann med. Og a'Ylva førde etter like i hælom på a'. Nåa gønger la a' hugguet innåt sida på venninna si og ho Rautopp klådde a' litt baka øret. Ho fant att Kjølavaet, brætte opp stakken slik a'mor hadde sagt og vadde over Trøa. Ylva spratt over i to kast og vart bære litt blaut under magan. Ho riste sæ som ein aen hund og følge etter. I det døm skulle gå over Temmemira, fekk n'Gunnerius aue døm. Han vart kald og værm i samma tiden. Her var det næmst føre! Han la an børsa mot ein granlegg og skulle tel dra av. Da fekk n' Gunnerius Kjøla oppleva noe han aldri skulle glømme av: Ho Rautopp snudde seg mot udiret, hukte sæ ner og strækte ut ærmom. Og hjelpe og trøste satt

a' itte der å klådde udiret bak ørom! Han hørde ho sa noe, også pekte a' borti skoga. Ulven reiste hugget og sleikte a'Rautopp i ansiktet før ho liksom bære vart borte i skoga.

«Rautopp! Vente da, Rautopp, skær je bli med dæ!» rofte n'far. Rautopp stante og vinke.

«Hei far, har du lett etter mæ?»

«Ja, du kan tru vi har lett. Heile grenna har vøri ute natt!»

«Je får full juling je nå da, da je itte gjorde som a'mor?», Sporde a' Rautopp redd.

«Å nei, du får nukk inga juling. Vi er bære hoppenes glade før at vi fant att dæ like heil, vi!» sa 'n Gunnerius med klump i hærsa meda han knuge jenta si innåt sæ.

«Mæn hå trur du det var før dir som var i følge med dæ, Rautopp?»

«Hå det var før et dir? Det var da full ein stor hund, trur je. Ho var så snill så.»

Og så førtælde a Rautopp hå som hadde hendt om kvæl og om natta.

«Veit du det du Rautopp, at dætta var nukk ingen hund. Det var sjølveste gråbein, det! Og je høldt på å skaut'n, je!»

«Å nei, tenk om du hadde gjort, den som hadde vøri så snill med mæ!»

«Ja, da hadde je vørti lei mæ, je au.»

«Mæn veit du det, Rautopp, at nå litter vi neite øss ner tel a'bæsmor, før ho hokser på dæ. Mæn ho blir nukk gla nå da ho får både dæ og kørja si, stakkar.»

Han far hukte sæ ner og sa: «Sætt dæ opp på nakka mine nå, så skær vi fluge ner tel Perstuggua så fort beina kan bæra øss!» Og slik kom a' Rautopp tel a bæsmor, rienes på den sterke nakken has far.

Ja, tru det den som vil!

Tordenværet som rystet Nord-Odal

Lyn og torden har vel de fleste av oss opplevd mer eller mindre, men maken til det som herjet i Nord-Odal for 76 år siden, er det heldigvis sjelden en opplever. I 1928, nærmere bestemt tirsdag 3. juli på ettermiddagen, gikk det et voldsomt uvær med regnskyll, lyn og torden over Nord-Odal som tragisk førte til at to mennesker mistet livet. I tillegg førte lynet til betydelige skader på mennesker, dyr og materiell. Nord-odølinger som lever i dag og husker hendelsen den gangen, har verken før eller senere opplevd maken til uvær.

KOLBJØRN VESTBY

var nær 9 år gammel da han i 1928 ble drept av lynet hjemme på Vestby i Toner-roa.

Det var på ettermiddagen den 3. juli han lekte ved et nedløpsrør fra taket, hvor vannet fosses ned av regnskyll som kom. Blaut som han ble, skulle han inn på kjøkkenet og hente et spann, men i det han kom innenfor kjøkkendøra slo lynet ned i lysbryteren og traff Kolbjørn som segnet om svart og forbrent. Broren, Einar, syklet alt han kunne ned til Gardvik for å hente doktor Løfsgaard, men han kunne bare konstatere døden. Det er Hans

Vestby som i dag bor på stedet, som forteller dette. Han har blitt fortalt dette av sin far, Einar Vestby.

SØREN NOR

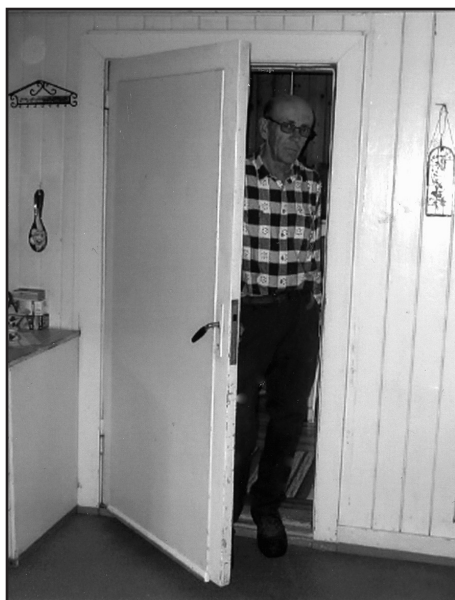
som var fra Rudsgrenda i Mo, nærmere bestemt ved Dammen, hadde sammen med en del andre dratt nord i skogen for å lage til ved. Da uværet satte inn bestemte de andre seg for å dra hjem, men Søren valgte å bli igjen for å vente på at uværet skulle avta. Da kvelden kom og Søren ikke var kommet hjem ble det satt i gang leiting. Han ble funnet død under et stort tre med øksa på armen. Lynet hadde rammet han i hodet, halsen og overkroppen som var sterkt forbrent. Søren hadde søkt ly under treet som ble truffet av lynet. Han ble 41 år gammel. På noen korte minutter hadde lynet krevd to dødsfall i Nord-Odal – en tragedie som preget bygda i lange tider.

PÅ ASPELI

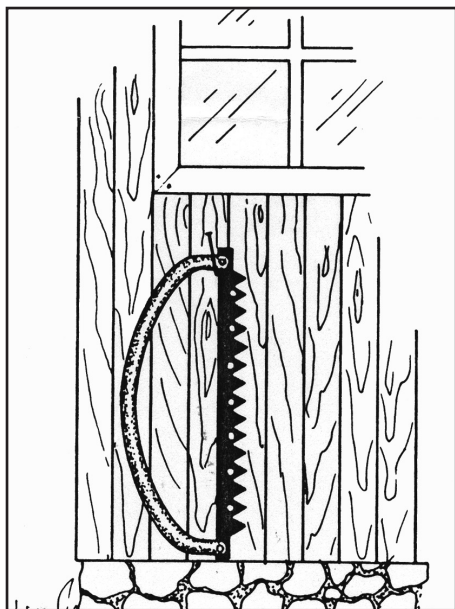
i Knapper gjorde uværet også store skader, men heldigvis gikk det ikke menneskeliv.

Thora Dybdal, som i dag er 91 år og bor på Knapper, kan godt huske hva som skjedde den gangen. Hennes mor, Anne, var på veg inn i huset da lynet slo ned. Hun ble slått bevisløs og var svart i hele ansiktet. Inngangstrappa som hun sto på da det smalt, ble slått til pinneved. Likeledes, veslebroren, Olav, som var på kjøkkenet, ble slått i

Slik hendte ulykken med Kolbjørn i det han kom inn på kjøkkenet - som Hans Vestby her rekonstruerer ved døra som lysbryteren satt.

Her en illustrasjon av hvordan lynet laget hull i sagbladet på Aspeli

veggen av trykket. Utrolig at de begge overlevde uten varige skader.

Det som skjedde var at lynet gikk gjennom vinduene i huset og lagde hull så store som en kaffekopp, videre gikk lynet gjennom kjøkkenet, ut i gangen hvor det hang ei båga-sag og lagde et lite hull i annenhver tann, og tilslutt ut gjennom utgangsdøra hvor Anne befant seg.

Også i Bergseteren slo lynet ned. Her streifet lynet skulderen på Hans Bergerseter – heldigvis uten at han fikk større skader.

Av og til ser vi virkninger av tordenværsaktivitet som vanskelig lar seg forklare, og det som skjedde på Aspeli denne uværsdagen, er et typisk eksempel på det.

HVORFOR SÅ MYE TORDENVÆR I NORD-ODAL?

Hva er årsaken til at Nord-Odal gjennom flere år har vært så belastet med tordenvær? Er det bare en tilfeldighet, eller er det beviselige grunner til at så er tilfelle.

Torstein Hervland i firmaet «Lynvernkonsulentene» – nå er pensjonist og bosatt i Brumunddal – har i mange år forsket på dette med lyn og torden og kjenner også til disse lynnedslagene i Nord-Odal. Hva årsaken kan være at det ofte er hardt tordenvær nettopp i Nord-Odal, er umulig å fastslå, sier han. Det har versert en del teorier, som store metallforekomster i blant annet høye skogsåser og smale dalføre – men dette kan i dag ikke dokumenteres. Det lar seg vanskelig forklare eksakt dette med lynnedslag, om hva årsaken kan være til at enkelte steder er mer belastet enn andre. Men generelt

Her er Søren Nor og kona Mina, avbildet med barna i 1922. Fra venstre: Gudrun, Finn, Alfred, Sigmund og Jørgen.

I dette gamlehuset på Vestby, nærmere bestemt ved inngangen til høyre, var det Kolbjørn Vestby drev og lekte med vann.

*I Rudsberget i Gardvik er det satt opp en minnestein hvor Søren Nor omkom ved lynnedslaget i 1928. På skiltet står det: **Søren Nor + F. 26.9 1887 D. 1928**. Til høyre for minne-steinen står barnebarnet Søren Nor som er oppkalt etter sin bestefar. Det var Ole Ødegård og Jon Bergsødegård som i sin tid satte opp minnesteinen.*

oppstår torden med skarpe smell når lufta blir oppvarmet og utvider seg ved lynutladning. Ekkoet mellom skyene vil da gi en «rullende» lyd, forklarer Torstein Hervland.

– En annen ting er dette med kulelyn som mange har sett. Det er i realiteten et uskyldig lyn som har liten energi og kan måles i sekundmeter – altså saktegående. Et såkalt «vanlig» lyn er meget kraftig og måles i mikrosekunder. Derfor er det lett å tro at kulelynet lager runde hull ved nedslag, men de er oppspaltet og ganske ufarlige, så det er nok «mikrolynet», i følge forskningen, som lager disse

runde hullene, sier Hervland. Han kjenner som nevnt godt til denne omtalte uværsdagen i 1928. Men han har også registrert andre lyn-opplevelser i Nord-Odal som også er interessante.

Arne Holth på Bruvoll i Sand, som den gang var guttunge, opplevde at et kulelyn, «stort som en blankpusset kaffekjele» kom inn gjennom vinduet, svirret rundt ei saks og før så rundt hodet på en person inne på kjøkkenet før den forsvant ned i utslagsvasken med et sus.

Et annet lynnedslag som Hervland har registrert, var da Sverre Finstad fra Knapper holdt på å mure peis på

---

hytta si ved Sætersjøen i 1964. Lynet slo ned i pipa og fulgte mannens metall-glidlås i jakka han hadde på seg og videre ned i golvet. Utenfor hytta hadde lynet pløyd ei grøft ned til sjøen og slått ut bordet som kjettingen til båten var festet til. Han ble kortvarig lammet i underkroppen og fikk en varig skade i hælen.

I 1993 ble Bjørn Haug i Knapper rammet av et lyn da han trakk ut noen ledninger av kontakten i garasjen. Lynet løftet ham tvers over en motorsykkel som sto i garasjen. Skadeomfanget førte til at han måtte behandles på sykehus.

– Jeg holder det ikke for usannsyn-

lig, at det kan ha forekommet andre merkelige tilfeller av lynnedslag i Nord-Odal som ikke jeg har fått dokumentert. I så fall kunne det vært av stor interesse å få vite dette for videre registrering, sier Hervland.

– At lynet opptrer på de merkligste måter med sin kraft, har vi mange eksempler på, slik som i Nord-Odal, sier Hervland. Mange har nok den oppfatningen at lynet har meget stor energi. Men det er nok ikke riktig. Forskningen sier oss at lynets gjennomsnittsenergi er på bare 1 kilowatt time, men når denne energien utløses på et mikrosekund – da blir effekten enorm, avslutter Torstein Hervland.

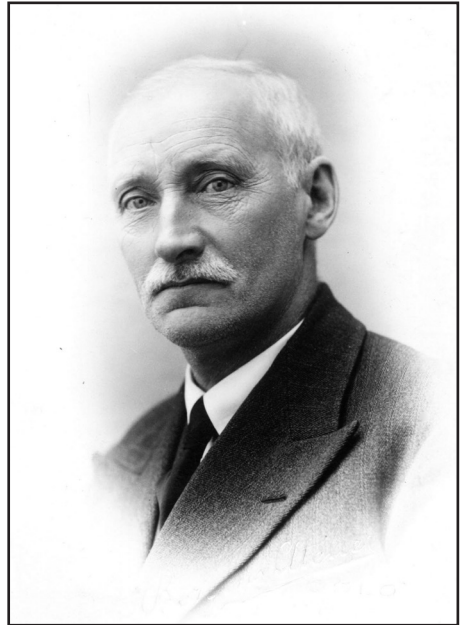
Stortingsmann K. T. Sjøli og «Sjølisproget»

K. T. Sjøli (1877-1955) var i si tid en svært kjent politiker i Nord-Odal. Hans rette navn var Knut Torstensen Sjøli, men det ble sjelden brukt, og han ble alltid tiltalt og omtalt som «K. T. Sjøli». Han var arbeiderpartimann og satt på Stortinget i hele 27 år, dvs i sju perioder fra 1916 til 1945. I perioden 1925 – 27 møtte han som varamann. I tillegg satt han i herredstyret i Nord-Odal i 30 år fra 1907 til 1937.

Sjøli var kjent for sine utradisjonelle standpunkter og skarpe replikker. I referater fra herredstyremøter kan vi lese at ordføreren kunne legge fram forslag til vedtak som Sjøli gikk imot. Han fremmet ofte sitt eget forslag som han fikk flertall for.

Tross sin skarpe tunge, ble det hevdet at han i hele sin tid på Stortinget aldri grep ordet, i hvert fall ikke i plenum... Men er det sannsynlig at han ble gjenvalgt til Stortinget hele seks ganger, dersom ryktet talte sant?

Ryktet om Sjølis påståtte taushet på Stortinget var alminnelig kjent, også blant odølingene, og en gang fikk Sjøli høre seg skikkelig, forteller historien. Han tok bussen fra Skarnes til Sand, og der traff han en annen odøling som heller ikke var skåren for tungebåndet.

Knut Torstensen Sjøli. Bildet er utlånt av Stortingets arkiv.

De to karene begynte straks å rive kjeft, og det gikk sjølsagt hardt for seg. Da K. T. Sjøli skulle gå av bussen på Sand, måtte han erkjenne sin overmann: «Slike kærer som dæ burde ha munnkørj, døm!», sa Sjøli «Ja!», svarte karen, «Je kunne kanskje få lånt den du brukte da du satt på Tinget!».

Tross den påståtte taushet, ble Sjøli likevel kjent for sin virksomhet. I 1919 skulle Stortinget avgjøre om den nye rettskrivingsreformen av 1917, skulle benyttes som norm i skolen. Med en stemmes overvekt ble dette vedtatt av Stortinget. Denne ene stemmen

tilhørte Sjøli. Forfatteren Nils Kjær kommenterer dette i en artikkel han har kalt «Sjølisproget». Her forteller Nils Kjær, i ironiske ordelag, om hvordan «en snekker fra Odalen» hadde endret mening i saken og stemt for reformen som opprinnelig gikk imot.

Nils Kjær skriver bl.a.: «Hvis Sjøli hadde havt forfald eller blot været lidt upasselig i de minutter, avstemningen foregik, vilde den utrolige reform ikke faaet flertal og skolen være skaanet for en skandale og hjemmene for en forargelse. Men Sjøli befant sig desværre i bedste velgaaende. Sjøli var saa frisk og oplagt, at han saa sit snit til at slaa i hjel sin egen i thinget udtalte mening med sit votum uden at føle sig besværet af en sliq kraftprøve. (...) denne lynsnare og mirakuløse omvendelse skyldtes underhaandspaaavirkning af rigsmaalsprofessoren, (trolig professor Didrik Arup Seip, forf. merknad) som sat i en gulvologe og tællede sine lam og han var kommet et lam tilkort. Derfor ofrede Sjøli sig.»

Nils Kjær skriver også, innledningsvis: «For bekvemheds skyld bør det nye officielle skriftsprog i Norge faa et navn, som skiller det tydelig ud saavel fra kultursproget som fra landsmaalet og bydialekterne... Jeg foreslaar at opkalde det nye lingo efter snekker Sjøli. Æres

den som æres bør!»

Således kalte Nils Kjær rettskrivinga fra 1917 for «Sjølisproget».

Etter en lengre tirade, rettet både mot Stortinget, Kirkedepartementet, Universitetet, de underdanige lærere og det alminnelige kulturelle forfall, avslutter Nils Kjær med følgende: «Nei, det er ikke noget nødraab vi skal løfte, men et kampraab: ned med Sjølisproget!». De faktiske opplysninger i Nils Kjærs framstilling bekreftes av Jens Olaf Gjerløw i hans bokverk Norges politiske historie.

Nils Kjær skrev altså : «... at han saa sit snit til at slaa i hjel sin egen i thinget udtalte mening med sit votum...». I en eller annen sammenheng hadde han altså uttrykt sin mening om språkreformene, men om det var i plenum, det forteller ikke historien. Under alle omstendigheter bør vi, i ettertid, erkjenne at K. T. Sjølis kuvending og votum representerte et viktig bidrag til språkutviklingen i kongeriket! Vi minnes Olav Aasmundsen Vinje sine ord: «Eg er en ærleg mann, difor skifter eg meining!».

Kilder:

Gjerløw, J. O.: Norges politiske historie.
Kjær, N.: Epistler

Knapper skole i 1944

1. rekke fra venstre: Sigmund Nystrom, Edvin Nybakk, Arne Fosserud, Leif Bjørnstad, Ingolf Bergseteren, Gustav Nystrom, Gustav Ødegård, Roar Berg, Frank Melberg, Harald Jonsrud, Leif Fossen, Edvin Trøftmoen, Amund Køyen, Fredrik Engen, Torbjørn Torshaug, Arne Ringkilen, Vidar Skolbekken, Otto Myrvang, Hans Sobakk, Torbjørn Daniel Nordli.

2. rekke fra venstre: Gudrun Nystrom, Kristine Ødegård, Henny Slettvoold, Ester Rognstad, Gunvor Bergstrøm, Anne Melby, Tina Torshaug, Anne Engen, Rigmor Engen, Reidun Hågenrud, Marit Skyrud, Ruth Engen, Kirsten Bjørnstad, Solveig Nordlihaugen, Anni Nordli, Mari Hee, Anna Hee, Ingrid Engen, Gudrun Halden, Kjellaug Knapperholen, Berthe Botner, Marit Tomter, Lisbeth Nordli, Åse Nordli, Eldbjørg Knapperholen, Lina Myren, Gerd Rognstad, Johanne Nordli, Inger Julie Skogholt.

3. rekke fra venstre: Mari Bergstuen, Kari Koernstuen, Lisbeth Mobråten, Thea Slettvoold, Sofie Melby, Ruth Aspelund, Olga Mobråten, Reidun Sæther, Magny Bjørnstad, Liv Engen, Helga Engen, Karen Kvernstuen, Torbjørg Bergli, Åse Aspelund, Reidun Westgård, Ragna Jonsrud, Sigrid Holen, Agnes Magnesholen, Åse Ringkilen, Marit Falldalen, Åse Grinden, Asbjørg Bergseteren, Randi Jonsrud, Else Bjerke, Reidun Ringkilen, Else Nordli, Liv Falldalen, Åse Fossen, Svanhild Berg, Aud Knapperholen, Arnhild Knapperholen, Marie Jonsrud, Ester Øverby, Bodil Engen, Thea Mellemløkken, Helga Køyen, Asbjørg Løvmo, Sigrid Nordli, Ingrid Årstad, Inger Helgedagsrud, Vera Stokke, Marie Bergsødegård.

4. rekke fra venstre: Henrik Knapperholen, Arne Vestby, Søren Berger Rønning, Oddbjørn Halden, Ole Grinden, Edvart Kristoffer Bjørklund, Arne Fossen, Oddmund Magnesholen, Henry Haug, Harald Bergseteren, Torbjørn Ringkilen, Johan Vangen, Leif Holseth, Einar Holseth, Leif Mellemløkken, Leif Engen, Finn Egil Ødegård, Åge Falldalen, Egil Melby, Lasse Svendsen, Asbjørn Fallet, Hans Haugland, Arne Bysveen, Fridtjof Midtsund, Asbjørn Ødegård, Anders Engen, Olav Ringkilen, Leif Trøftmoen, Torbjørn Grinden, Finn Egil Knapper, Vidar Holen, Magne Torshaug.

5. rekke fra venstre: Ester Helgedagsrud, Kaia Nordli, Thea Nordlimoen, Ellen Eng, Ellen Hee, Jørgine Hågenrud, Lillian Håkenrud, Odd Grinden, Birger Jonsrud, Ragnar Håkenrud, Kristoffer Bakken, Nils Ødegård, Helge Ringkilen, Harald Nordli, Hans Melby, Asbjørn Bergseteren, Tor Nordlund, Einar Skolbekken, Marius Nordli, Johan Magnesholen, Karl Fallet, Birgit Knapperholen, Oddbjørg Fossen, Karen Skyrud, Mari Berglund, Anne Køyen.

6. rekke fra venstre: Lærer Anne Marie Skaug, lærer Alfred Stokke, Mentz Mellemberget, Gustav Engen, Kristoffer Holen, Åge Myrholen, Hans Bjerke, Eyolf Engen, lærer Olga Hansen.

7. rekke fra venstre: Harald Fosserud, Harald Oppi, Henry Myren, Olav Køyen, Sigmund Hemstad, Leif Torshaug, Vidar Håkenrud og lærer Johan Carlsen.

Bildet er utlånt av Lillian Myren

JULEHØGTID

Jul

Jul over verden – jul over land,
jul over by, bygd og hjem.
På himmelvelven blå skinner stjerna enn
som viste vei for de vise menn
helt fram til Betlehem.

Jul over bygda – i vinterskrud skjønn,
trærne er snøpyntet, i neket kvitrer fugl.
Stilnet har alt som syntes mas og kjær,
julefreden senker seg over bygda som før, små og store i
fineste stas – fordi det er jul.

Jul i våre hjerter, jul i våre hjem,
vi synger om engler som daler ned i skjul,
om Maria og Josef og barnet – kom det englebud.
En frelser var født – for en gave fra Gud,
i takk til vår Fader vil vi vi feire jul.

Av Hugo Engen

2004

Ønsker du deg en komplett samling av «Jul i Nord-Odal»?

Lageret av gamle «Jul i Nord-Odal» skal tømmes. Dette er sjansen du har til å komplettere samlingen din. Noen årganger er allerede tomme, andre er det så få av, at redaksjonen velger å beholde dem som arkiveksemplarer. Men, de årgangene vi har nok av, selges ut. Det kan fort bli tomt, da lageret er begrenset for noen av dem.

Pris etter avtale. Bestillinger effektueres i den rekkefølge de kommer inn, så langt lageret rekker. Porto for eventuell forsendelse kommer i tillegg. Bestillinger ønskes skriftlig av hensyn til korrekt behandling.

Bestilling sendes:

**Nord-Odal lensmannskontor
v/Annette Rode
Sentrumsveien 17
2120 SAGSTUA**